

Lluc

NÚM. 805 / 1998

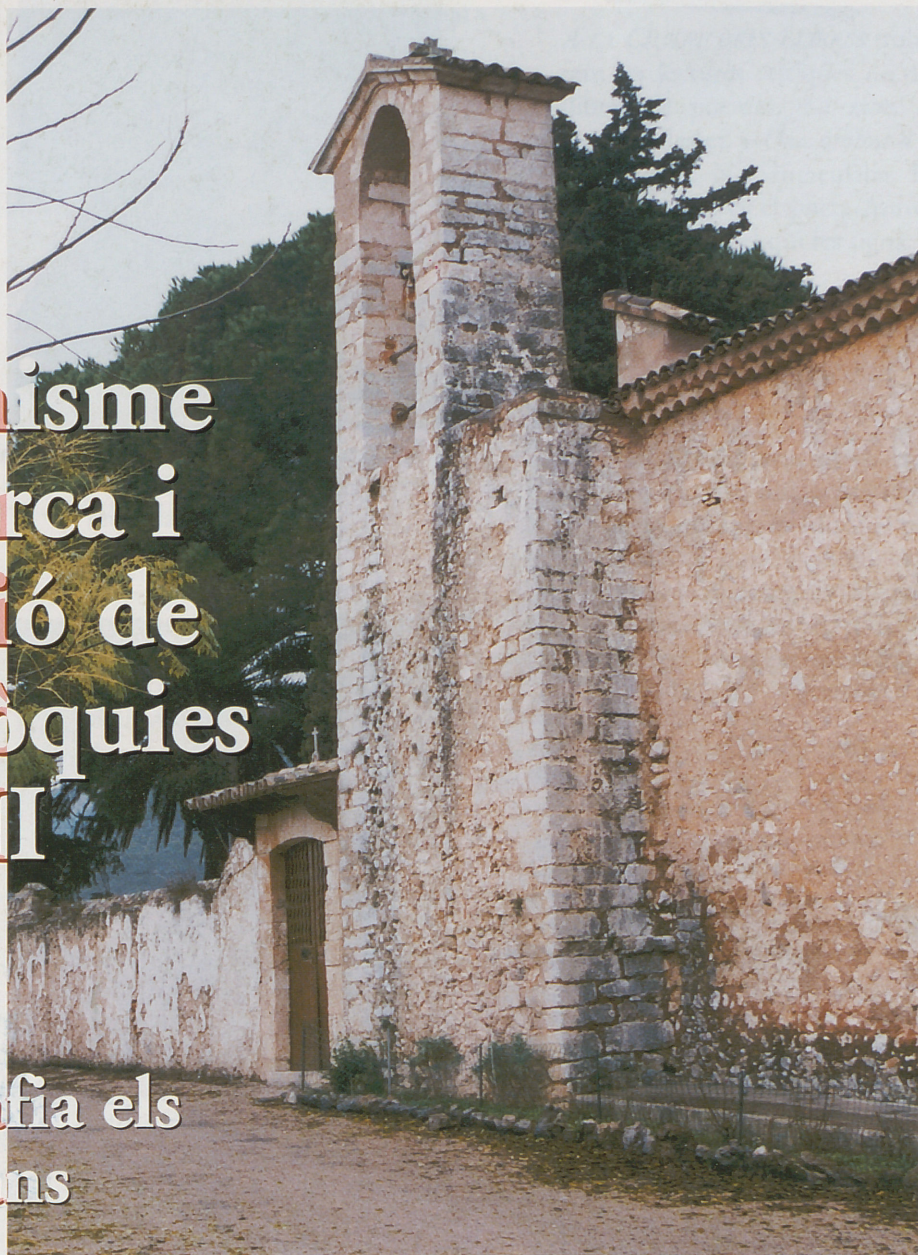
500 Ptes. (IVA inclòs)

El Cristianisme a Mallorca i la creació de les Parròquies al s. XIII

L'ètica desafia els drets humans

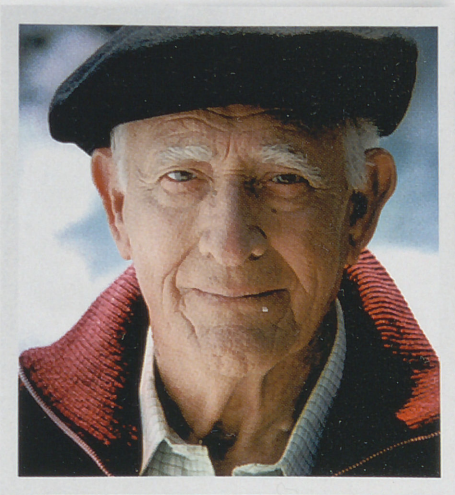
Menorca i la guerra de Cuba

Gabriel Amengual, l'ofici de pensar

GOVERN BALEAR

TENIM L'EXPERIÈNCIA.

TENIM EL FUTUR.

HO TENIM TOT PER ACONSEGUIR-HO TOT.

*A Ses Illes, ho tenim tot per aconseguir allò que sigui menester.
Tenim l'experiència, tenim la cultura, tenim el caràcter, tenim els
costums. I també tenim... la il·lusió, la creativitat, l'energia...
I, sobretot, tenim el futur.*

**SES ILLES: HO TENIM TOT
PER ACONSEGUIR-HO TOT.**

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVIII
JULIOL-AGOST 1998
Núm. 805

Informació i correspondència

Revista LLUC
Plaça Pelegrins, 1
07315 Lluç (Mallorca)
Tel. 971 51 70 25
Fax 971 51 70 96

Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manilla
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Lleonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.500 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors

Portada:

Sant Miquel de Campanet

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 971 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)
E-mail: tgramon@mx3.redestb.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

LLUC
S U M A R I

Pàg.

2

Hem volgut aprofitar l'Editorial per a fer una reflexió sobre la situació de creixement desorbitat que s'està produint a les nostres illes i que aquest estiu, a causa de l'evidència dels excessos, ha fet sonar totes les alarmes.

3

L'historiador menorquí Josep Portella ens acosta a les conseqüències que la guerra de Cuba (1895-1898) va tenir sobre la seva illa.

6

Pere Muñoz i Nadal Bernat entrevisten el filòsof Gabriel Amengual: unes paraules denses i profundes que conviden a repensar moltes coses.

11

Josep Amengual és el millor coneixedor de la primera fase històrica del cristianisme mallorquí, des dels orígens fins a l'Edat Mitjana. En aquest article aporta noves informacions i perspectives.

25

Enguany es complirà el cinquantè aniversari de la Declaració Universal de Drets Humans. Bartomeu Bennassar, ben conegut pels seus llibres de pensament, ha volgut mostrar-nos el component ètic que els serveix de fonament.

30

A LA CIUTAT DELS LLIBRES trobarem les lectures crítiques de dos llibres de poemes: *La mar*, de Josep Ballester, i *Una ombra a l'herba*, de J. N. Santaaulàlia. En ambdós casos és el poeta Antoni Vidal Ferrando el qui les signa.

34

El *MOSTRADOR* presenta diverses novetats recents: una petita selecció d'una producció editorial que és molt abundant i plural. Així mateix, hi trobareu la ressenya que Antoni Artigues ha fet del llibre *Teatre modern a Mallorca* d'Antoni Nadal.

RECTIFICACIÓ

A l'entrevista amb Pere Fullana, publicada al número anterior, la primera frase del segon paràgraf de la pàgina 8, hauria de dir: «El problema dels arxius eclesíastics, de les fonts, és conseqüència, a l'Estat Espanyol, concretament, de la manca d'un nivell de professionalitat, mentre que aquesta mancança no es dona als arxius civils».

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5103948689

Saturació i pèrdua de qualitat de vida

L'estiu de 1998 hauria de representar el punt d'inflexió definitiu en el canvi del model territorial i econòmic de les Balears. Les dades dels mesos de juliol i agost assenyalen que tots els rècords fins ara vigents enguany han estat superats amb escreix: hi ha hagut més turistes, més cotxes de lloguer, més consum d'aigua, més producció de residus sòlids, més banyistes per metre quadrat a les platges, més renous per tot arreu, més acaramullaments de vehicles als carrers, les places i les carreteres, més construccions noves... La llista encara es podria allargar amb molts altres exemples. És innecessari, però, perquè la percepció que ens trobam en una espiral d'excés generalitzat ja és compartida per una gran part de la població. La tendència al creixement quantitatiu ja tan sols pot ser valorada com a positiva pels inconscients o pels aprofitats. És evident que la racionalitat cívica més elemental exigeix mesures immediates coratjoses, i radicals, si cal. És una insensatesa continuar donant ales a un model que a mitjà termini pot convertir les nostres illes en una mena de Hong-Kong o Singapur: molta construcció i molt de consum, però una qualitat de vida escassa, una societat mancada dels mínims imprescindibles de cohesió, amb una escala de valors reduïda exclusivament a la competitivitat i a la cobdícia de béns materials.

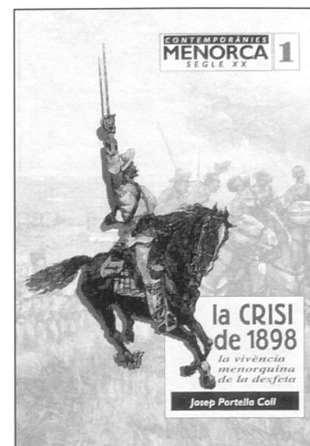
En el debat dels darrers mesos una qüestió que ha estat plantejada reiteradament és la dels límits del creixement demogràfic. En definitiva: quina és la pressió poblacional que poden suportar les Balears sense que entrin en un cicle irreversible de pèrdua de qualitat de vida i d'atractiu com a destí turístic? Segons les dades que es coneixen, els plans urbanístics actualment vigents permetrien que les Balears arribassin a més de dos milions i mig d'habitats. O sigui: la població de dret actual és triplicaria, i la que es produeix els mesos d'agost—devers 1.285.000 persones, segons un estudi del Govern Balear— es doblaria. D'una densitat d'aquestes característiques—i el temps per arribar-hi podria ser una qüestió de poques dècades si tenim en compte que els darrers cinc anys Mallorca ha incrementat en més de quaranta-cinc mil persones arribades de fora la seva població—, se'n derivarien múl-

tiples conseqüències negatives en tots els ordres: consum abusiu de recursos naturals, de territori i d'energia; construcció sempre insuficient de xarxes viàries de comunicacions; creixement desorbitat de la producció de residus sòlids, amb dificultats quasi insuperables per a la seva eliminació; demanda permanentment insatisfeta de nous equipaments; pèrdua de qualitat dels valors ambientals i paisatgístics... A més, al panorama de futur acabat de descriure, caldria afegir-hi la cireteta: la minorització social definitiva de la llengua catalana i de la cultura nacional que ens dóna la identitat de poble diferenciada. Una visió tal volta injustificadament catastrofista? En qualsevol cas no és gens fàcil que de les problemàtiques del present no en neixin els monstres que acabam de projectar en l'horitzó del nostre futur col·lectiu.

L'hora de les grans decisions ja no pot retardar-se més. La societat i els poders polítics han de prendre les decisions que convenen a la immensa majoria de la gent, a la ciutadania d'ara mateix, i també als seus fills i als fills dels seus fills. La més elemental solidaritat amb els nostres conciutadans del futur exigeix que d'una vegada per totes s'estableixi una política territorial pensada per a la supervivència en un estat de vida de qualitat. La història de la humanitat és llarga i atzarosa, i mai no podrà ser acceptable que una generació faci malbé els recursos naturals i els valors identitaris que ha rebut en herència, amb l'encàrrec, és clar, de llegar-los, enriquits i actualitzats, a les generacions futures. El Govern Balear—la seva irresponsabilitat, per no haver promulgat fa una dècada les Directrius Territorials, és la gran culpable de la situació urbanística actual—, els Consells Insulars i els Ajuntaments tenen el deure de passar de les paraules benintencionades a les mesures tangibles que siguin més eficaces. Així mateix, els ciutadans han de reconvertir—al nivell col·lectiu, però també individual— el seu model de vida: del consumisme més desenfrenat, a la sostenibilitat i l'austeritat; de l'emmirallament davant els llums del cosmopolitisme cultural despersonalitzador i insubstancial, a l'autenticitat i a l'arrelament en el propi entorn. Déu vulgui que el dia de demà puguem felicitar-nos d'haver sabut rectificar! ■

■ JOSEP PORTELLA

La Guerra de Cuba a Menorca

En 1895, el jove Fernando Ortiz va prendre una decisió que canviaria la seva vida i la de moltes altres persones. El jove Fernando Ortiz havia nascut feia 14 anys en la colònia ultramarina de Cuba. Amb poc més d'un any havia vingut a viure a Ciutadella, amb sa mare i tota la família Cabrisas, enriquida a l'Havana. El seu concó, en Llorenç Cabrisas, va manar construir la *casa de ferro* a la plaça del Born. Era la plaça del poder: els palaus dels nobles, el casino conservador, l'ajuntament, la presó, l'església, més endavant l'escola. També calia que hi fos el símbol de la fortuna americana. Enmig de la plaça, un obelisc recordava els màrtirs i la glòria més antiga. Ciutadella era una ciutat tranquil·la, sobretot després d'haver condemnat els republicans i els primers socialistes a l'oblit. La Ciutadella de n'Oleo i en Benejam s'entretenia en velles històries; esbucava les murades que tancaven el casc antic i creava murades tradicionals per fer front a l'imparable força de la modernitat.

Un any abans, el jove Fernando havia aconseguit el títol de batxiller, juntament amb en Joan Mir i Mir i un reduït grup de privilegiats. En 1895 va poder elegir. Una elecció important per a un adolescent. Podia haver quedat a viure entre nosaltres o iniciar el camí del retorn a Cuba. Va elegir Cuba. En el seu record, el viatge és el futur, Ciutadella és el passat, la decadència...: *«una escassa minoria que va ser econòmica, potser avara i explotadora, va permanèixer amb les seves possessions prenent debades conservar la seva significació social, però enfonsant-se sempre de cada dia. Encara avui assistim a l'enfonsament de l'empobrida i orgullosa aristocràcia menorquina»*, escrivia ell uns anys després.

En Fernando Ortiz marxà a una Cuba amb guerra declarada; eren els anys d'en Weyler i la guerra a tots els fronts. Altres menorquins també partiren aquells anys, a Cuba o a Filipines. No marxaven voluntàriament, malgrat les proclames patriòtiques. Marxaven perquè ningú no gosava l'aventura de la fugida. Tanmateix, no eren tots els joves els que corrien el perill de la partida. Les famílies riques i benestants podien comprar la tranquil·litat dels seus fills per 1.500 pta. Els pobres no tenien altre remei que anar a defensar l'honor de la pàtria a l'altra punta del món. No tenim dades confirmades amb documents; però podem pensar que entre 1895 i 1898, els anys més durs de les darreres guerres a Cuba i Filipines,

van marxar uns quatre-cents joves menorquins. Tenim identificats uns setanta morts, la majoria víctimes de la febre groga; i també uns cent homes que van tornar malalts o ferits; aquells que tornaven enfeblits per les febres no se solien recuperar mai més. Molt dolor per una societat sacsejada per l'angoixa. Dolor que també era el silenci dels absents, la falta de notícies, l'abundància de rumors. En moltes ocasions, la notícia de la fallida arribava als pares un any després del succés.

I tot aquest dolor dels pobres era viscut com una fatalitat, sense possibilitat de reacció, de rebel·lia. Els *serem pobres tota la vida* en què es resumeixen bona part de rondalles i llegendes de l'illa es feia present dia a dia.

Les dues grans forces polítiques de llavors a Menorca, els conservadors i els republicans, coincidien en els seus discursos davant la guerra: el conflicte amb els independentistes (oficialment insurgents) era inevitable; Espanya no podia permetre la pèrdua de les colònies i la ufana dels nord-americans; s'havia de realitzar un esforç suprem per a defensar la dignitat de l'antic imperi. Són discursos que exalten el patriotisme, el militarisme, la història dels conqueridors i els màrtirs. Amb els polítics, també parlen els capellans des de les troncs, i el que parla més alt és el nou bisbe que ha arribat en 1896 procedent de València, en Salvador Castellote. Cuba i Filipines són nostres per dret diví. Es fan misses, es pelegrina fins el santuari del Toro; les processons que sovintegen en els dies de festa esdevenen manifestacions religioso-militars. Déu demana un nou sacrifici, i ho recorden des de tots els altars. També els intel·lectuals posen el seu gra d'arena en la labor de propaganda. N'Àngel Ruiz i Pablo defensa la **Gran España**; en Francesc Camps i Mercadal escriu proclames patriòtiques. Només en Joan Benejam, el fill del mestre, s'atreveix a posar en dubte que valgui la pena enviar els nostres fills a una guerra perduda i injustificada; només ell denuncia la hipocresia dels rics i dels *patriotes de la ploma*. Va ser una veu en el desert; es va morir molt jove, abans que la guerra acabés.

Els joves eren cridats i periòdicament es concentraven els soldats al moll de Maó. Allà escoltaven les marxes triomfals de la banda de música del Segon Regiment Regional. Allà escoltaven els consells militars del Tinent Coronel Gualteiro Seco. Allà assistien al sermó encès del bisbe Castellote. Després d'un àpat de festa, els jovenets baixaven al port entre les mas-

(La Ilustración Española y Americana)

ses encuriosides i les banderes espanyoles. L'alcalde de Ciutadella els regalava vint duros a cada un, però només als fills de Ciutadella. L'alcalde de Maó els entregava un puro, regal de la ciutat. I així els enviaven a concentrar-se a Barcelona amb altres joves i a esperar la partida. Uns, la majoria, cap al Carib. Altres, a la fi del món, a Filipines.

En el fons, en els discursos dels polítics també eren presents altres interessos que no únicament els de l'honor i la pàtria. Gran part de la indústria local vivia de Cuba. Durant la segona meitat del segle XIX, la fabricació de sabates s'havia expandit gràcies al segur mercat cubà. Els sabaters eren, en 1890, uns sis mil a Menorca, una tercera part —nombres grossos— de la població activa. La indústria s'havia desenvolupat molt lligada al mercat cubà, l'únic al qual s'exportaven els nostres productes. Els conservadors i els capellans potser eren sincers quan justificaven la guerra i el sacrifici com una defensa de l'honor de la pàtria. Els republicans, molts dels quals eren industrials, comerciants, viatjants... també defensaven el mercat. Un refredat a Cuba era una pulmonia a Menorca. Durant la segona meitat dels XIX s'havia produït a la nostra illa un creixement econòmic que no semblava aturador. La guerra l'havia tallat de cop, en sec.

Amb la pèrdua del mercat, tancat per mor del conflicte, la crisi es va desenvolupar com una epidèmia. Els tallers es van tancar; els sabaters que feien feina a casa van quedar sense cap jornal; la gent va sortir al carrer. Amb la falta de feina, la fam,

Amb la fam, la protesta. Els ajuntaments van organitzar col·lectes per crear jornals pels aturats. Les organitzacions benèfiques van posar en marxa cuines econòmiques, repartiment de pa. Res no va ser suficient. Abunden els robatoris en aquells anys. Abunden els indignats que escandalitzen les ànimes satisfetes. Abunda el malestar i les respostes no arriben. L'ajuntament de Maó, en vistes que els rics no afliuixaven diners, crea un repartiment obligatori per a reunir quaranta mil duros. Els afortunats es rebel·len, i n'hi ha de dretes i d'esqueres, de conservadors i de republicans. L'ajuntament, de majoria republicana, entre reclamacions i recursos, no aconsegueix executar el repartiment; no ho aconseguirà fins que la guerra no s'acabi, ja serà tard. Entre 1887 i 1900 han emigrat 4.500 menorquins; durant els anys forts de la crisi, entre 1897 i 1900, n'emigren gairebé dos milers. Quan parlem de 4.500 menorquins parlem del 15 % de la població, com si ara diguéssim que en deu anys han d'emigrar 10.000 menorquins.

D'una banda, el dolor dels que són a la guerra i la proximitat de la mort. D'altra banda, el dolor dels que han de marxar a Algèria per sobreviure. La societat menorquina, com l'espanyola, viu els efectes d'aquelles guerres llunyanes en la pròpia pell. Malgrat les unanimitats oficials, la crisi és el moment històric en què es crea la resposta del proletariat.

La desfeta provoca no poques reaccions. Molt s'ha escrit de la crisi del 1898 com del moment de la catarsi espanyola, del passar comptes davant la història, del final d'un cicle. Es tracta, no obstant, de generalitats, de reflexions de la classe dirigent, intel·lectuals i polítics per a reproduir-se.

A Menorca, la desfeta suposà que un poble castigat per la misèria es despertés davant un futur fosc, d'horitzó immediat. La pèrdua del mercat cubà, que ningú no sabia si seria per sempre o si es recuperaria, va citar-nos amb el nostre destí. Una Menorca empobrida, que havia estat declarada en estat de guerra durant el conflicte, que entrava habitualment en els plans expansionistes de les grans potències per la Mediterrània, en la qual no s'havien diluït les simpaties anglòfiles en certa classe dirigent, executa el paper de víctima davant la Diputació Provincial, davant Mallorca; davant el Govern espanyol, davant Espanya. El debat nacionalista-regionalista que esclata als tres grans territoris històrics, Catalunya, País Basc i Galícia, que només configura un moviment elitista a Mallorca, a Menorca encara té menys transcendència. Els grans partits hegemònics no hi entren. Només alguns intel·lectuals teoritzen. N'Àngel Ruiz i Pablo es declara regionalista i veu l'amor a la terra com una manera de recuperar els valors tradicionals per fer front al liberalisme centralitzador, culpable de tots els nostres mals. L'integrista Francesc Camps defensa la unitat espanyola abans de posar-se a fer feina en el seu *Folklore menorquí de la pagesia*, on descobrirà la puresa no contaminada per idees *estranyes*. En Joan Mir i Mir i en Pere Ballester defensen, des de posicions diferents, el municipalisme i l'organització de la societat així com la veien els socialistes utòpics o els anarquistes més innocents.

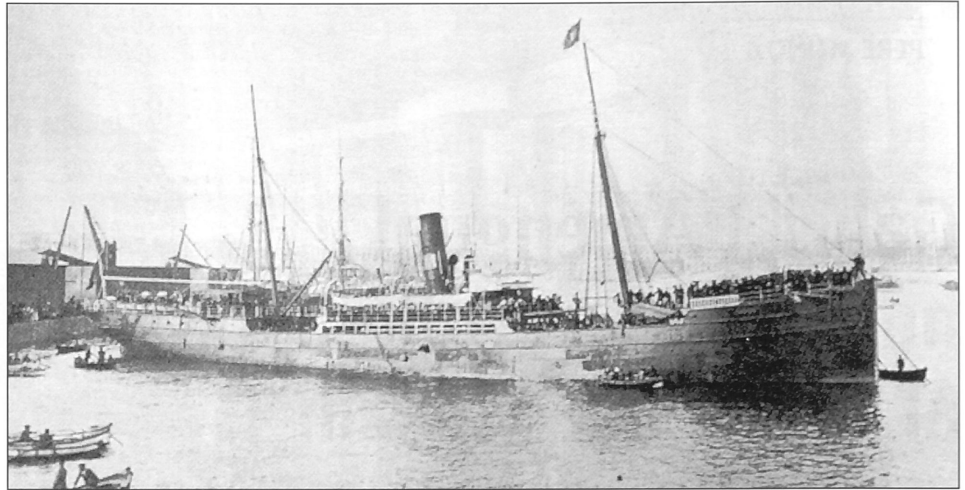
El debat regionalista és, a Menorca, un llampec. En realitat, les energies són dirigides a aconseguir la instal·lació del dic de Súbic a Maó, que havia de portar la prosperitat i finalment va ser un fracàs; a reivindicar la desaparició de la Diputació provincial per a no subvencionar serveis a Mallorca; a reclamar un port franc; a resistir-se a la desaparició de la diò-

cesi; a demanar més tropa; a situar els interessos menorquins en la reobertura del mercat cubà, a reafirmar les relacions econòmiques, polítiques i culturals amb Barcelona en detriment de Palma.

Però la conseqüència principal de la desfeta de 1898 és, a Menorca, l'aparició d'una tercera força política i social: el moviment obrer. La falta de respostes dels republicans a la crisi econòmica, el comportament d'alguns dirigents republicans amb motiu del repartiment obligatori de l'ajuntament de Maó, causa una ruptura dins la classe obrera. Fins llavors, el partit republicà ha estat el representant genuí dels treballadors. No ens hem d'imaginar el partit com un partit d'avui en dia; fa cent anys, un partit polític era en realitat tot un cos social organitzat. Els republicans de Maó tenen casino propi, societats de socors, mútues, escoles nocturnes, companyies de teatre i sarsuela, un diari propi; les eleccions es podien realitzar sense campanya electoral perquè la gent o era republicana o era monàrquica-conservadora; els liberals eren una petita esclatxa dins aquesta dualitat. Els republicans, amb un discurs progressista, anticlerical i il·lustrat, eren majoria a l'àrea llevantina de l'illa, i aquesta preponderància els feia habitualment guanyadors en el conjunt de l'illa.

La crisi de 1898 va representar la ruptura d'aquest món. A Menorca hi havia hagut alguns preanarquistes durant la Primera República. Sabem que a principis de la darrera dècada del XX es van retirar de circulació publicacions anarquistes provinents de la península i que existia un petit nucli llibertari a Maó. Però això eren experiències molt limitades. A conseqüència de la fam, veient que la tradicional organització republicana no donava resposta a la misèria, es van començar a autoorganitzar els treballadors en atur. Van aparèixer les societats de resistència, els sindicats d'ofici, les mutualitats. Algunes sorgien en el si del republicanisme i progressivament s'anaven independitzant. Altres ja es creaven a part del sistema. En 1898 apareix el periòdic *El Porvenir del Obrero*, com a butlletí de la societat del mateix nom. Entorn seu es va vertebrant un moviment crític. En Joan Mir i Mir, fill de família terratinent, antic militant catòlic, viu una transformació per adoptar els ideals anarquistes com una nova religió, com els ideals redemptors de la classe obrera. La consciència ja està presa en molts sectors del proletariat. En Joan Mir encén la metxa.

En qüestió de dos anys, els sindicats d'oficis s'unificaran en la Federació Obrera de l'illa de Menorca, que serà el primer sindicat de classe, amb vocació d'universalitat. *El Porvenir del Obrero* deixarà de ser el butlletí d'una societat per esdevenir portaveu polític de les noves idees. Després d'una breu etapa germinalista, després de diverses etapes d'estudi a Barcelona, Mir i *El Porvenir* es decanten per l'anarquisme. Entorn seu es desenvolupa un moviment que es consolida a Maó, Es Castell i Alaior. Els anarquistes trenquen solemnement amb els republicans i inicien una tasca de proselitisme. La FOIM s'organitza

Embarcament de tropes a Barcelona per reforçar la guarnició de les Illes Balears (maig de 1898)
(*La Ilustración Española y Americana*)

zà a la majoria de pobles. El boicot a les eleccions farà trontollar la majoria republicana. Les primeres vagues obreres crearan conflictes socials i repressió, en Mir i altres companys són emprisonats diverses vegades. Inspirats per l'Escola Moderna de Barcelona, els anarquistes i sindicalistes impulsaran la creació de les escoles lliures o integrals a Menorca.

Malgrat les dificultats per desenvolupar-se en una societat tancada com la menorquina, amb dos pols culturals tan definits com eren el conservador i el republicà, els anarquistes aconseguiran consolidar-se com un tercer pol en el debat de mentalitats que es va donar en el tombant del segle passat.

Sembla ser que la darrera vegada que en Fernando Ortiz va visitar Menorca va ser en 1900. Va arribar a Ciutadella el desembre d'aquell any i entre nosaltres va rebre el segle XX. Va tornar des d'una Cuba independent, des d'una independència conquerida per les armes i amb l'ajut dels nord-americans que se la volien fer seva. Tant dolor, tanta proclama, per a què? Cuba havia estat, durant el XIX, la segona pàtria de molts menorquins. No era només el mercat que donava sortida al treball de milers de sabaters i enriquia als intermediaris. Era també la terra de destí de molts que partien a *fer les amèriques*. Menorca havia establert amb Cuba una relació d'interessos i amor. La independència no els va rompre. Al cap dels anys, quan es van normalitzar les relacions i l'economia menorquina va poder refer part dels mercats i crear nous productes, aquesta vella estima es va refer.

Avui, a la plaça del Born gairebé tot continua igual. Entorn de l'obelisc se succeeixen els elements: l'ajuntament, la policia, el casino, el teatre, els palaus, l'església, l'escola. Hi ha hagut alguns canvis en aquests cent anys. La casa Cabrisas va desaparèixer, anys després va ser la seu de Falange i, ara, la de Correus i Telègrafs. A cada banda de la casa Ortiz s'han obert bancs, i al costat un restaurant. El casino ja no podem dir que sigui conservador, en els baixos dels palaus s'han obert botigues que fan el negoci amb els turistes. Algú pensa molt seriosament destapar el sòl per fer-hi un aparcament subterrani, perquè els cotxes ja no hi caben, a Ciutadella. De republicans quasi no en queden; d'anarquistes menys. ■

Josep Portella

■ NADAL BERNAT
PERE MUÑOZ

Gabriel Amengual, humilitat i senzillesa al servei del pensament

Gabriel Amengual ens rep amicalment i amb la bonhomia que el caracteritza a la porta de casa seva. Les paraules precises que utilitza i el seu caminar pausat a davant nostre, ja ens indiquen un home donat a la tasca del pensar.

Per presentar en Gabriel agafam en préstec unes paraules semblants a les del rector de la UIB, en la recent presentació dels dos darrers llibres de l'entrevistat: «...l'autor conjuga en la seva persona una gran vàlua intel·lectual i una humilitat i senzillesa com a persona, ambdues coses males de veure plegades avui en dia...».

Enrevoltat de molts de llibres, que han ajudat a bastir la seva reflexió vital, encetam la conversa.

— A Mallorca, en els darrers 30 anys, s'han anat produint una sèrie de canvis de tot tipus —econòmics, demogràfics, etc.— que han influït notablement i amb una evidència contundent en el conjunt de la societat. Com veis la nostra terra, immersa en aquest procés de canvi?

No és fàcil respondre amb poques paraules una pregunta tan ampla com és aquesta de com està Mallorca avui?. Però, resumint una mica a grans trets, em sembla que el primer que caldria dir és que Mallorca s'ha convertit en una societat molt disgregada.

Per una part, tenim restes de la ruralia mallorquina, cada vegada més envellida i envaïda per elements estranys, siguin estrangers o altres; per altra part, hi ha l'altra Mallorca, més nova, la del món turístic. Els turistes i la gent que els serveix, ja per definició són un conjunt heterogeni, i que difícilment congrua un món integrat. Si a això hi afegim els que més recentment han anat venint, com són els sudamericans, els africans (especialment magribís) i els de l'Europa de l'Est, veim no sols una Mallorca més diversificada, sinó també més disgregada. La diversificació podria convertir-se en riquesa, però dubt que anem per aquest camí. La «cultura del mestisatge», de la qual a vegades s'ha parlat, és certament una paraula bella i un projecte utòpic, però una realitat difícil; no es pot construir sense conèixer-se i tractar-se. Tota aquesta conjunció de móns o cultures, viscuda dins un marc de creixent individualisme, fa que cada un tiri pel seu compte; fins i tot, la situació fa que no s'hagin format, per bé o per mal, grups forts, d'im-

migrats o estrangers residents. Vivim una dispersió molt gran, una disgregació social, com deia abans, tot el contrari d'una integració. Això, evidentment, duu una càrrega de problemes: culturals, lingüístics, socials, i religiosos,... quina comunitat tenim?, a tots els nivells hi ha una mobilitat tan gran —uns dies a Palma i el cap de setmana a fora, per exemple— que ha d'influir necessàriament.

Un altre fenomen social, i ja perfectament constatat, és la secularització de la societat. I no en el sentit que de manera tan optimista pensava la teologia de la secularització dels anys 60, que propugnava que la religió s'havia de secularitzar, és a dir, esdevenir vida social. (Encara que desgraciadament més bé hauríem de constatar que la religió d'alguna manera ha esdevingut vida social, però no en el sentit que es pensava, sinó simplement com a costum social, cultura sobretot històrica, costumística i museística. L'Església, com també la pagesia, a Mallorca s'està convertint en un museu). Cada vegada hauríem de parlar més clarament de descristianització, i potser utilitzar un concepte que —ens agradi o no— ja s'està estenent: el de societat i cultura postcristiana. Cada vegada hi ha una indiferència més gran envers els referents espirituals. Ja no hi ha la negació, a vegades punyent i militant —com va ser propi de l'ateisme del segle XIX—, sinó ignorància, desconexió total, indiferència. Moltes vegades ofegats o encoberts per altres afanys, aquí sobretot l'econòmic i de prestigi. Moltes vegades tenc la impressió que l'Església no és conscient del moment que vivim, o almanco no l'afronta, segueix encara creient que ha de convertir la cristiandat tradicional, com si

aquesta encara existís, quan de fet ens trobam amb una absència de cristianisme i de comunitat cristiana.

Això, em recorda la descripció que un amic fa de Mallorca amb aquesta imatge: Mallorca és una illa de «jos inflats»; i això ho mostra amb l'exemple concret de la quantitat de persones, que corporalment no ocupen molt d'espai, que van soles dins cotxes enormes, totterrenys, etc. Uns «jos» que, tristament, no senten necessitat de valors ni cultura per satisfer les seves ànsies, sinó que s'inflen de xalets i cotxes i viatges i diners, etc. És una descripció que em sembla molt gràfica.

— Davant tots aquests reptes, què hi feim?

Qui és aquest «nosaltres» de la pregunta «què hi feim?»? És més, hi ha realment un «nosaltres»? Tènim prou sentit comunitari com per afrontar comunitàriament els nostres reptes? En tot cas aquest «nosaltres» és plural. Som tots els que vivim a Mallorca, ho és la societat, ho és la comunitat autònoma (el nostre ens polític), ho és l'Església. I el problema rau en què col·lectivament sembla que feim ben poca cosa. Tenc la impressió que la societat, el conjunt de les Illes Balears, no reacciona, segueix el corrent. És ver que de tant en tant hi ha símptomes esperançadors, o que col·lectivament es demana una altra cosa, com per exemple la manifestació de dijous passat per posar fre a les urbanitzacions. I el que també em preocupa és que l'Església fa el mateix. Manquen mitjans i manquen projectes. No som capaços d'afrontar la situació, ni eclesialment ni civilment.

— La filosofia és un dels camps que heu anat creant, sobretot Hegel, com autor i com escola. Els darrers anys, amb el que anomenam postmodernitat i pensament dèbil i l'enfonsament de les filosofies marxistes, la filosofia torna a ésser damunt la taula. Com veis el panorama filosòfic i com ens afecta?

Certament m'he dedicat bastant a Hegel, però no sols a ell. També Marx, Feuerbach, Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger, Habermas, Apel han estat objecte del meu interès i estudi. Però, el que apreciï de Hegel és que és un clàssic, potser el darrer clàssic o almanco el darrer sistemàtic. A Hegel hi ressona tota la història de la filosofia anterior, això és el que el fa difícil i alhora un pensador ric. Jo hi he après molt, és com un mestre.

Pel que em dèieu de la panoràmica, encara se sol dir que la panoràmica de la filosofia d'avui es pot descriure amb els tres grans continents filosòfics, tal com els va dissenyar Ferrater Mora devers els anys 50. Aquests tres continents són la filosofia marxista, la filosofia analítica, i la fenomenologia.

Avui en dia es recorr a aquesta classificació, però ja es fa necessari afegir-hi unes correccions, serioses endemés. La filosofia analítica em sembla, si no morta, en agonia. L'anàlisi lingüística s'ha convertit freqüentment en un preciosisme estèril, i el neopositivisme és potser massa exacte —o té massa pretensions d'exactitud— per ésser ver; s'ha repetit molt, ja ha acabat. El marxisme s'ha convertit en residual, potser sobreviu amb un gran impuls ètic, però no amb força i creativitat filosòfica. S'ha convertit en una fe, en una doctrina. El continent més productiu és la fenomenologia, la influència de Heidegger es veu més forta cada vegada.

És una pena, però a mesura que els continents filosòfics s'afebleixen, la filosofia perd en diversitat. Va quedant una

sola manera de pensament, el neoliberalisme. El que passa, i això és un motiu d'esperança, és que dins el mateix neoliberalisme hi ha diferències. El comunitarisme és en certa manera una forma de liberalisme, però és clarament antiindividualista. El mateix J. Rawls és un liberal, però no un neoliberal conservador i individualista, més bé cerca el bé comunitari, cerca pautes d'actuació comunitàries. I si parlem de Charles Taylor, el plantejament és encara més clarament comunitarista. Sense cap dubte domina el liberalisme, però no tot és un neoliberalisme ferotge, del camp qui pugui.

Parlar de neoliberalisme crec que ja és fer present la cultura que avui ens domina, i ho domina tot.

— Per tant, aquest individualisme que domina a Mallorca seria una mostra del neoliberalisme imperant?

Sí, influeix sobretot com a manera de fer i estil de vida. Crec que té més influència el liberalisme econòmic que el comunitarista, perquè no hi ha, ni es veu massa projecte de comunitat.

— Enguany, és el primer curs que la UIB ha assumit els estudis de Treball Social, amb tot el que suposa de seguretat en la continuïtat d'una tasca de formació de la gent que ha de fer front a la marginació. Heu estat director de l'Escola Universitària de Treball Social fins ara, i això ben segur que vos ha donat una experiència prou rica i interessant. Què ens podríeu dir del món de la pobresa a Mallorca? Es fan els esforços suficients per erradicar-la?

Jo vaig entrar a l'Escola de Treball Social quan va ser adscrita a la Universitat, ja que el director, per llei, havia de ser professor numerari d'universitat, a principis de l'any 1987. Hi vaig entrar ja amb la idea de gestionar la integració de l'Escola dins la UIB, cosa que com es veu s'ha torbat 11 anys. Un procés prou llarg i difícil. Ara continuu com a cap del consell d'estudis.

L'Escola ha incidit molt a Mallorca. L'Escola Universitària té el seu origen en l'Escola d'Assistents Socials, que va fundar el Bisbe Enciso l'any 1959. Es va fundar per donar formació als voluntaris de Càrites, els assistents socials, que poc a poc varen requerir més formació professional i així l'Escola es va anar també transformant. Per cert que aquest deu ser el cas més recent d'una Escola Universitària que té orígens eclesials; perquè aquest fenomen no és exclusiu de Mallorca, sinó que s'ha donat a tot l'Estat Espanyol.

El que l'Escola, al meu parer, ha aportat més és professionalització. I això, dins un camp on el voluntariat i la bona voluntat són importantíssims, però no basten. Dins un món on tot es tecnifica, vulguem o no vulguem, també dins el camp social s'imposa la necessitat d'uns treballadors socials formats professionalment. Però l'Escola, no sols com a institució acadèmica, sinó com a fet social, amb un excel·lent claustre de professors, ha estat un referent per als treballadors socials i per a la mateixa societat mallorquina. En conjunt, ha actuat i ha intervingut en les diferents qüestions socials que s'han anat plantejant, i ha duit a terme un estudi sobre les necessitats socials de Mallorca que és una referència per a qualsevol plantejament de l'acció social a l'Illa, que amb algunes correccions de dades que necessàriament s'haurien de posar al dia, és avui en dia, insuperat.

Seria un debat absurd discutir si professionals o voluntariat. Ambdues coses són estrictament necessàries, i una no substitueix l'altra. Els professionals han d'aportar els seus sabers tècnics i el voluntariat tot un complement de dedicació altruista, que potser els professionals no poden aportar. Els dos es necessiten mútuament, es complementen.

Veig que he parlat molt de l'Escola i encara no he encetat el tema de la pobresa a Mallorca. Primer de tot vull dir que no som dels que la tracten més de prop, encara que hagi estat a l'Escola. Però em sembla que la pobresa no disminueix, sinó que es transforma, i van sorgint noves formes de pobresa potser més difuses, com són els vells, sols, a més de les ja més conegudes, perquè són més manifestes, com són la drogadicció i malalties terminals. I Mallorca les afronta més a base de caritat que d'una política; el que passa és que possiblement la caritat s'ha secularitzat i s'ha revestit de formes múltiples. De totes maneres, s'ha de dir que en aquests darrers 10 anys s'han creat totes unes estructures de servei social que han canviat un poc el panorama; me referesc a l'establiment de treballadors socials i altres serveis a ajuntaments i mancomunitats.

— El curs passat celebràvem el 20è aniversari de la creació de la Universitat de les Illes Balears i vós hi vàreu esser quasi des del començament com a professor. Des de la vostra perspectiva, ja llarga, com veis el desenvolupament de la nostra universitat?

Record perfectament la meua entrada a la UIB, va ser l'any 1977. De llavors ençà la universitat no s'assembla en res, ha canviat moltíssim. Hem de pensar que la universitat començà essent petites filials de facultats o departaments de Barcelona, que pertanyien a les diferents universitats. Eren com a aules traslladades aquí.

La primera etapa, amb un esforç molt fort, va ser la d'anar creant la mateixa universitat; amb autonomia, personalitat pròpia, integrant les escoles que hi havia. Aquest esforç creador arriba fins al final del període del rector Nadal Batle. Es va fent la universitat no sols per un decret o per la construcció dels edificis del campus, sinó per la cohesió de persones, no sols de «iure», sinó de «facto».

Potser ara entram en una altra fase més de consolidació. És el moment que ens preguntam, què s'ha d'oferir més?, què necessiten les nostres Illes? S'està mirant molt la qualitat de l'ensenyament, més professors per alumne, més investigació. És veritat també que encara manca espai i falten edificis a construir.

Quant a nombre d'estudiants, m'atreviria a dir que més o manco s'ha tocat sostre, no pot augmentar molt més. En el curs passat es va superar la xifra de 15.000. És clar que encara n'hi ha que van a estudiar fora, entre altres raons perquè es tracta d'estudis que aquí no es donen. I si la universitat arriba a oferir més estudis, serà possible que hi acudeixi un major nombre d'estudiants, però crec que un creixement molt sensible ja no és previsible. Encara que, de manera curiosa i molt sorprenent, la nostra comunitat autònoma és la que té una taxa més baixa d'universitaris per habitant. I encara ens seguirem gloriant de ser la comunitat amb més renda per càpita! Potser ha arribat l'hora de no cercar més economia, sinó més cultura, o més qualitat de vida.

En el meu departament, potser pel reduït nombre d'alumnat, hi ha més proximitat entre professors i alumnes, però a altres carreres segur que això no és possible. Augmentar la relació és ajudar a millorar la qualitat de la docència. Per aquí va el futur.

La incidència de la universitat en la societat ha estat i és fortíssima. I encara pot anar a més. Basta veure un aspecte: la quantitat d'estudis d'història de Mallorca que s'han fet en els darrers 20 anys, cosa que s'ha fet gràcies a què tenim aquí una universitat. I qui diu història, diu geografia, biologia, economia, treball social, turisme, etc.

La universitat reverteix en la societat, no sols formant personal tècnic, els professionals, sinó que ajuda a formar, culturalment, amb una manera de pensar i d'actuar, aquesta mateixa societat.

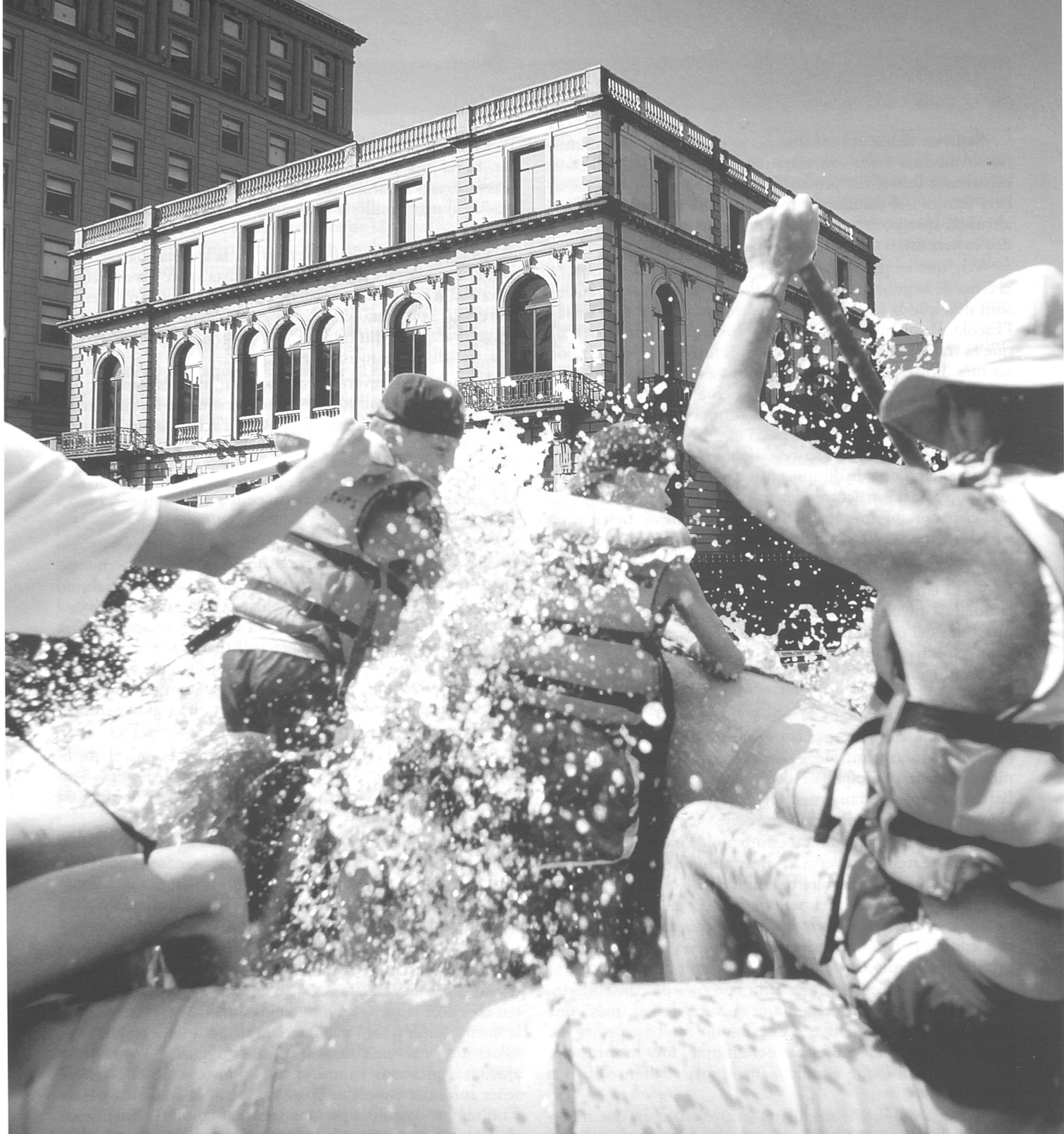
— Finalment, cap a on anam com a mallorquins?, i cap a on hauríem d'anar?

Per gràcia o per desgràcia anam, com deia al començament de la conversa, cap a una disgregació, no sols social sinó fins i tot a nivell de nuclis de població, amb urbanitzacions i casetes per aquí i per allà. Mallorca podria arribar a ser com una gran «urbs», però a la desgraciada, perquè de «ciutat» sols en tendria el ciment i no la societat viva i cohesionada. Tant de bo m'equivoqui, però anam cap a una atomització general i Mallorca es va convertint simplement en el gran aeroport del Mediterrani.

És trist, no solsament pel canvi de referència amb el que hi havia abans, sinó per la baixa qualitat de la societat que anam construint, una societat de gent desarrelada i sense identitat de res, sols de gent que va i ve.

Però no vull acabar, amb aquest missatge tan real, però trist. Hi ha motius per mantenir l'esperança, com és que hi ha gent inquieta i que cerca una altra cosa; la mateixa manifestació del passat 12 de novembre en contra de les urbanitzacions n'és una prova. Són mostres de quelcom que encara ens uneix.

I cap a on hauríem d'anar? Si he de ser conseqüent amb la descripció que he fet al començament he de dir que hauríem d'anar cap a una certa integració de tots. Per això no ens basten els valors talment com tradicionalment s'han concretat en la nostra cultura, sinó que hauríem de posar més en relleu els valors universals mínims, com són els d'igualtat i solidaritat, ajudant a preservar i transformar la nostra cultura catalana, sense sommiar truites ni voler recuperar la Mallorca pagesa d'un temps. Apostaria per una identitat cultural i lingüística, oberta al que ens puguin aportar de positiu aquests valors universals, que, per altra part, empalmen molt bé amb una certa tradició també d'obertura de Mallorca, encara que més freqüentment se'n ressalta el contrari: el seu tancament. I com a prova d'aquesta obertura recordaria que la mateixa dita de que el món es divideix en dues parts: Mallorca i fora Mallorca expressa que les fronteres mallorquines estan obertes a tot el món. I d'aquesta obertura n'hi ha molts d'exemples: no sols les grans figures, com són Ramon Llull, el P. Nadal, jesuïta company de S. Ignasi, Juníper Serra, sinó també els emigrants i l'obertura de l'Església a les missions i l'actual sensibilització social respecte del Tercer Món. ■

Ara els nostres rius desemboquen al Palau Robert.

Els rius de Catalunya són molt més rics del que t'imagines. Són tot un món per descobrir. Amb el seu misteri. Amb la seva pròpia fauna. Amb la seva mitologia. Amb el seu passat. I també, amb molt de futur. I és que ara, a Catalunya, els rius tenen i ens donen vida. Redescobrim i conservem la seva màgia. Perquè els nostres rius són un patrimoni de tots. Ara, a Catalunya, els rius són vius. Viu-los al Palau Robert a partir del 6 d'octubre a l'Exposició **Les veus del riu.**

■ JOSEP AMENGUAL

Per a una clarificació dels aspectes discutits en la història del cristianisme a Mallorca i la creació de les parròquies al s. XIII¹

Quan som dins les celebracions del 750è aniversari de la bul·la del papa Innocenci IV, que reorganitza i dóna consistència a les parròquies de Mallorca, serà bo que en vegem alguns antecedents. De fet, dins l'època antiga i durant l'Alta Edat Mitjana, a l'illa hi havia hagut un cristianisme força arrelat, que arribà a gairebé tots els indrets del seu territori. Per això, abans d'aturar-nos en l'esdeveniment que commemoram, farem una incursió als segles precedents.

Voldria deixar clar que no entrarem en un camp tan conegut i tractat recentment, com és ara el de l'arquitectura de les esglésies parroquials del s. XIII.

Tampoc seguirem totes les primeres passes de la pastoral, que es va iniciar amb la conquesta. Basti que diguem un cop més que la bul·la no és l'inici de totes les parròquies mallorquines de l'època. Durant quasi vint anys Mallorca havia funcionat parroquialment, si bé no d'una manera del tot consolidada, dins tota l'extensió del bisbat.

El nostre assaig tindrà dues parts prou diferenciades. A la primera recorrerem els nou segles que hi ha entre el quasi segur inici del cristianisme i la restauració del 31 de desembre de 1229. Possiblement als segles XII i XIII no hi hagué cristians pròpiament balears.

A la segona part indicarem quina va ser la base econòmica de l'estructura eclesiàstica, que va condicionar la restauració de l'episcopat a Mallorca, amb derivacions ben paleses per a la xarxa parroquial, que ens ocupa principalment.

I. EL CRISTIANISME PREMUSULMÀ

1. El cristianisme dins la Romanitat Tardana fins al s. V.

1.1. Orígens apostòlics

Les informacions fins ara disponibles no ens permeten datar els inicis del cristianisme a Mallorca. El paral·lisme amb Menorca, fonamentat des de molts d'aspectes històrics, ens autoritza a suposar que al s. IV hi havia comunitats força consolidades, tot i que sembla que els nuclis de població eren ja poc significatius. Les basíliques mallorquines, que poden ser datades dins la segona meitat del s. V, ens deixen recular algunes generacions per arribar als primers cristians. Però tot roman indeterminat.

Basilica paleocristiana de Son Peretó

Malgrat hi hagi hagut intents d'assignar un origen apostòlic al cristianisme mallorquí, hem de dir que l'única via seriosa és apel·lar a la carta de St. Pau als Romans 15,24, on trobam la promesa de l'apòstol de visitar la Hispània. Ara bé, una quantitat molt apreciable de testimonis, que comencen al s. II, es fa ressò d'aquest viatge; però cap d'ells no avança més que allò que diu el text esmentat. Hi ha la suposició que St. Pau era un apòstol abrandat, ple de coratge i que no es planyia en el seu ministeri. A més, es recorda que era un home veraç, que donava compliment a les seves promeses.² L'argumentació és sòlida; però no passa de ser una fonamentació de la voluntat de fer realitat allò que es promet a la carta als Romans. Si l'hipotètic viatge es va realitzar, probablement es va

tractar d'un viatge marítim, iniciat a Ostia, port de Roma, travessant llavors l'estret de Bonifaci i seguint cap a les Balears, per tocar després Tarragona. El crític biblista i bisbe de Cir, Teodoret (+ 444), al·ludeix a la predicació de St. Pau a les illes pròximes a la Hispània.³ Ja vàrem cridar l'atenció que els testimonis que esmentam són majoritàriament orientals i, és ben possible, que depengui de la lectura, fins i tot pública dels apòcrifs del Nou Testament, corrent a les esglésies catòliques, més del que a vegades hom pensa. Però, diguem-ho clar, tots els textos se fonamenten en una promesa de Sant Pau i cap diu que li consta que el viatge es va realitzar.

Les llegendes sobre l'origen apostòlic del cristianisme peninsular, centrades en el viatge de St. Jaume el Major, no afecten per res a les Balears.

Tanmateix degueren ser cristians que exercien el comerç, bona part d'ells possiblement jueus d'estirp i provinents de l'Àfrica del Nord, els qui portaren l'Evangelí a Mallorca. Els testimonis literaris menorquins ens revelen una església força relacionada amb l'Àfrica; de la mateixa manera, les edificacions basilicals i els seus mosaics, com també la lauda sepulcral de Baleria (= Valeria) a Son Peretó ens detecten unes clares connexions africanes.

1.2. Les primeres dades històriques

Tot just començarem a parlar de les dades històriques escrites, hauré de provocar un desencís. La primera referència que sovint s'ha adduït sobre el cristianisme a les Balears ha estat la que considera que la Carta 48 de Sant Agustí, que parla d'un monestir a l'illa de Capraria i d'alguns dels seus monjos, se refereix a la Cabrera balear. Crec que hi ha arguments de diversos tipus que ens duen a descartar aquesta referència, tot i que és ben possible que a aquesta illa hi hagués un monestir, del qual no n'ha parlat ningú mai, a no ser els arqueòlegs, que encara no han datat ni descrit les deixalles del que algú té com a possible monestir. Pel que fa a la Capraria de la que parla Sant Agustí, crec que l'hem d'identificar amb la que hi ha al mar Tirrè, al migjorn de Pisa.⁴ A més, la Capraria tirrènica, a la qual al·ludim, era coneguda per la seva població monàstica, i era més avinent als que visitaren Àfrica, segons indica l'esmentada lletra de St. Agustí.

Després d'aquesta argumentació negativa, m'agradaria ressaltar un fet i és que, entre els anys 414-420, a Menorca hi ha una gran activitat contra els jueus i els priscil·lianistes. La *Circular* del bisbe Sever de Menorca, amb seu a Iamona (Ciutadella) mostra que hi havia comunicacions ràpides entre la seva illa i Mallorca. El jueu principal de Magona (Maó), Teodor, tenia propietats a Mallorca.⁵ Per això, crec raonable deduir que l'Església catòlica a Mallorca seguia un procés de presència i de desenvolupament consemblant, que dins el mateix segle es palesa en la proliferació de les basíliques i en l'estil i cronologia paral·lels, sobre les quals faré alguna al·lusió més endavant.

Hi ha un altre fet que és de més abast. El 484 els bisbes de les Balears foren convocats pel rei vàndal Hunneric, per assistir a una Conferència de tots els episcopats del seu imperi, que es va reunir a Cartago. El que no ens consta és si Macari de Menorca, Elies de Mallorca i Opilió d'Eivissa hi anaren. També ignoram si els acompanyà la dissort del desterrament o de la mort. Sovint s'escriu que foren desterrats o fins i tot martiritzats. Sols ens consta que els seus noms eren a les llistes episco-

pals del temps. Efectivament, Víctor, bisbe de Vita, historiador de la persecució dels vàndals, no és gens explícit quant a les Balears. Els noms dels bisbes illencs consten a la llista de Cartago, dins la secció titulada «Illa de Sardenya».⁶ Però no podem assegurar que se tracti de la llista dels bisbes que assistiren a la Conferència de Cartago de l'any 484. Allò que ens interessa és que per aquelles saons les tres illes tenien el seu respectiu bisbe.⁷ No sabem fins quan aquesta situació va durar.

La darrera notícia d'un bisbe balear, d'abans de la presència islàmica, és la de Vicenç d'Eivissa, de començaments del s. VII. És gairebé contemporani de la informació ben precisa sobre els monjos de Cabrera, certament la balear, que ens ha romàs dins una carta del papa Sant Gregori el Gran de l'any 603. Posteriorment, el fet de l'existència dels tres bisbats balears no s'ha repetit fins al segle XVIII.⁸ D'aleshores ençà, hi ha hagut la supressió i posterior restauració de la presència del bisbe a Eivissa, gràcies, en bona part, a la tenacitat dels eivissencs, que seguiren elegint un vicari capitular, quan es tornà treure el bisbe.

Com a conclusió d'aquestes informacions, voldria dir que els noms de les seus episcopals balears són força anòmals. Els bisbats no prenen el nom d'un estat, d'una província, d'un departament. El manllevem de la ciutat on resideix el bisbe. Doncs bé, a les Balears no ha estat mai així. Els bisbes se diuen d'Eivissa, de Menorca, de Mallorca. Per què? Sempre he cregut que això és un indicatiu de la migrada importància que tenien les poblacions balears dins la Romanitat Tardana. Ja és significatiu que ignorem quina va ser la capital de la província romana Baleàrica. Això sí, sabem que a Menorca el bisbe tenia la seu a Iamona, que és l'antecessora de la Ciutadella actual. A Eivissa, per les condicions de la seva història demogràfica prou conegudes, el nom de l'illa és el mateix que el de la ciutat d'Eivissa. A l'Edat Mitjana, es varen restaurar el bisbat de Mallorca amb el nom antic i hom li assignà la seu de Ciutat de Mallorca, que des de la Il·lustració ha recobrat el nom de Palma.

1.3. Una província eclesiàstica balear?

La institució, coneguda com a província eclesiàstica, té uns orígens força antics. Responia a una necessitat del temps. Quan hi havia un conflicte, quan hom havia d'informar-se doctrinalment o s'havien de prendre decisions disciplinars, hom solia fer-ho amb la consulta o d'acord amb els bisbats pròxims. El lloc més adient per a reunir-se era la ciutat més ben comunicada, que solia ser la més antiga i la que era al bell mig d'una xarxa de comunicacions. Aquest fet, moltes vegades, havia ocasionat que allà s'hi hagués anunciat l'Evangelí d'una forma primerenca. La preponderància d'una ciutat sobre les de la rodalia, en féu d'ella una ciutat mare o sia, en termes més propers al grec, la feren una ciutat metropolitana.⁹ Dins l'evolució de les institucions eclesiàstiques sorgeixen les províncies eclesiàstiques, o conjunt de seus episcopals, que accepten una certa preponderància de la seu metropolitana.

Aquesta institució eclesiàstica es va desenvolupar primerament a l'Orient, a partir de l'influx evangelitzador de les grans ciutats. Per justificar la seva antiguitat i el seu influx aquestes ciutats metropolitanas cercaven sovint un origen apostòlic d'aquestes grans seus. A l'Occident s'observa un gran retard. I, pel que pertoca a la Hispània, el primer cas conegut ens el mostra Consenci, en parlar del bisbe metropolità de Tarrago-

na, *Titianum Tarraconensem, id est metropolitanum episcopum*.¹⁰ Som dins la segona dècada del s. V.

Si hem d'aplicar a les Balears el ritme que observam en general, treurem la conclusió que les esglésies establertes a les illes no tingueren temps d'evolucionar en aquest sentit, car uns deu anys més tard a la carta de Consenci, comencen les incursions vàndales, que dificulten les comunicacions marítimes, sense les quals era impensable una província eclesiàstica balear.

Tampoc creim que durant el període vàndal formassin una província eclesiàstica sota el metropolità de Cagliari, entre altres raons perquè no consta que per aquelles saons hi hagués cap bisbe metropolità a la dita ciutat.

De la mateixa manera, no hi ha cap constància que durant l'època bizantina Cartagena tingués cap influx sobre les seues balears. Per fer la correcció que va fer Licinià de Cartagena a l'esmentat bisbe Vicenç d'Eivissa, que li havia consultat com s'havia de comportar davant el text d'una suposada carta del cel, escrita per Jesús, bastaven el sentit comú i uns mínims de crítica teològica. No feia falta ser investit d'una autoritat metropolitana. No just això, sinó que n'hi ha que observen que possiblement per aquelles saons Licinià no era encara bisbe.¹¹

1.4. Les primeres estructures pastorals: les basíliques paleocristianes

Les dades disponibles sobre les estructures pastorals són mínimes. Sabem que hi havia una pastoral que devia arribar a quasi per tot arreu. Un testimoni en són les basíliques paleocristianes. Totes les descobertes fins ara són a indrets rurals: Cas Frares, prop de Santa Maria del Camí, Son Peretó, entre Manacor i Sant Llorenç des Cardassar, Sa Carrotja a Porto Cristo, una altra a Son Fadrinet vell de Campos¹² i una altra, de la qual n'he sentit parlar en diverses ocasions, encara no excavada, més al centre de Mallorca.

Cap d'aquestes construccions no correspon a la que va ser en realitat la basílica episcopal de Mallorca. Segons aquests càlculs, tendríem referències sobre quasi mitja dotzena de temples. Sembla que hi hauríem d'afegir sengles basíliques, per a Palma i a Pollentia. Una d'aquestes dues podria correspondre a la basílica episcopal.

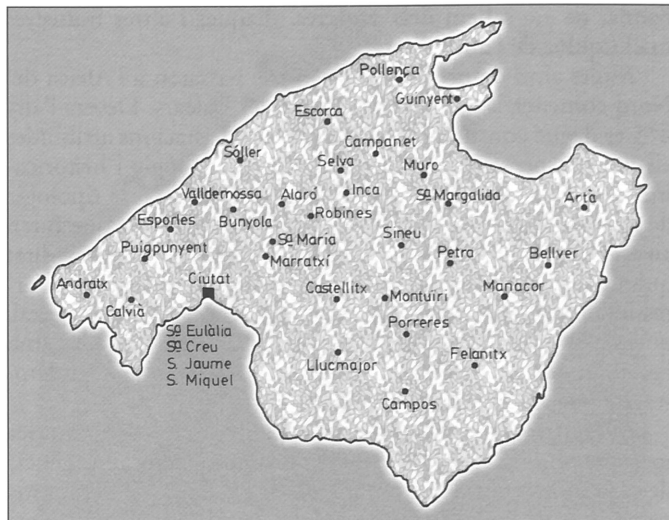
La planta de les dues primeres assenyalades és força semblant. L'època durant la qual foren aixecats aquests edificis podria correspondre, en bona part, als anys de dominació vàndala, si ens deixam conduir per les característiques estilístiques.

En canvi, també segons el mateix criteri, els mosaics troben el seu context dins la primera etapa de l'època bizantina,¹³ o sigui dins la primera meitat del s. VI. Cal observar que, segons les informacions comprovades, l'època vàndala no es correspon amb uns anys de destruccions, com tòpicament se sol pensar. Aquest clivell inventat per Voltaire no té cap fonament.

Les basíliques conegudes foren edificades per comunitats no gaire nombroses, ateses les dimensions de la fàbrica. Tampoc els materials no denoten una riquesa de la feligresia.

Els mosaics no eren principalment ornamentals, sinó pedagògics i catequètics. Així, a Cas Frares de Santa Maria podem veure que aquella comunitat tenia escenificada en el mosaic del trespol basílic la història de Josep, fill de Jacob.

No podem precisar quina fou la pervivència d'aquestes basíliques. Però sembla que ens hem d'endinsar alguns segles de l'Edat Mitjana. Alguna moneda musulmana que s'hi ha des-

Mapa de les primeres parròquies de Mallorca

cobert no és un signe necessari de pervivència de les basíliques fins a una data tan tardana; però tampoc seria correcte excloure-la. De fet, aquesta continuïtat sembla que és necessària, si no volem establir uns buits inexplicables dins la història. La datació d'una construcció no coincideix amb la seva fi, sinó més tost en el seu començament, el que fa legítim, si no hi ha constància en contra, que pensem en una llarga pervivència en la funció per a la qual fou erigida.

Les basíliques ens permeten parlar de què no eren santuaris, sinó que feien la funció del que avui diríem temples parroquials, car tenen quasi totes el baptisteri, que no pertany als santuaris.

Les basíliques, eren lloc de celebració de l'eucaristia. I amb aquesta celebració hi anava la col·lecta pels pobres. Pot ser que al costat de la de Son Peretó hi hagués alguna institució per a la beneficència.

L'eucaristia, almenys a la *Circular* de Sever de Menorca era una vera concelebració de tot el poble, no en parlem ja dels preveres. A més, sembla que és en aquest escrit que per primer cop apareix el terme *missa* dins la llengua llatina per designar la celebració eucarística.¹⁴

Vora els sagraments del baptisme, de l'eucaristia, de l'orde, hi hem de posar la celebració de la mort i resurrecció dels creients. De fet, enterrar dins la basílica o als voltants no era altra cosa que lligar la mort a la resurrecció baptismal i al pa de la vida eterna. La iconografia i els textos sepulcral cristians no diuen altra cosa. El mateix "reposar en pau" no té altra significació que sota aquesta inscripció hi ha les despulles d'algú viu, el qual dorm mentre espera.

Les excavacions de les basíliques ens han donat un nombre interessant de làpides sepulcral, que completen les altres descobertes a Pollentia, com la d'Arguta, de material molt pobre i les de la Carrotja de Santanyí.

A Son Peretó una de les inscripcions ens testimonia la visita d'un membre del presbiteri de Roma, que podria ser un tal Bassus o Basilius. Tindríem un indicatiu d'un altre aspecte de la vida dels catòlics, com és la comunicació entre les comunitats locals, per a reforçar i significar la comunió entre elles. D'altra

banda, res no sabem dels preveres, diaques i altres ministres mallorquins de l'antiguitat.

Molts anys després que els vàndals passaren a l'Àfrica del Nord començà la seva dominació de les Balears. Devers l'any 455 es degué consumir. Les suposades devastacions atribuïdes als vàndals no tenen suficient suport arqueològic i històricament, si escoltam els arqueòlegs que han elaborat la tipologia de les basíliques que coneixem, hem de reconèixer que foren aixecades en aquests llargs setanta anys. Hi ha la possibilitat que una aflluència de catòlics nord-africans benestants aportassin a les Balears, i així s'hauria creat una necessitat pastoral, que s'hauria pogut atendre amb l'arribada de capitals, amb l'establiment de famílies nordafricanes relativament poderoses, que haurien fugit dels vàndals.

El control vàndal a les regions perifèriques era una mica més que nominal i en aquestes regions no tenien cap urgència de perseguir els catòlics, perquè no hi era en perill la dinastia regnant. És a dir, la pastoral rural dels catòlics a Mallorca data dels temps dels vàndals.

2. TRES SEGLES I MIG BIZANTINS

2.1. Les Balears, lloc de desterrament

Tot just s'havien acomplert els 20 anys de la conquesta de les Balears (any 534) per Apol·linar, comissionat pel general bizantí Belisari, Justinià I va desterrar a les Balears el bisbe de Tunna, Víctor, segons ell mateix ho va escriure per a l'any 555, a la seva "Crònica". Víctor s'oposava a la política religiosa de l'emperador bizantí, particularment en allò que fa a la controvèrsia dels «Tres capítols». Allò que roman dins l'obscuritat és saber si aquest i altres conflictes teològics tingueren ressonància a Mallorca. Els poders dominadors, des dels romans fins als nostres dies, han fet odiós el nom de les Balears, perquè les han convertides en lloc de desterrament.

2.2. Les bul·les papals del s. IX

Avançant dins la migrada informació literària al nostre abast, hem de dir que fins que tomba el s. IX no tenim altres notícies de caràcter eclesiàstic. Però el papa Formós i el papa Romà signaren sengles bul·les, els anys 891 i 897, respectivament, com a resposta al bisbe Servusdei de Girona, el qual els demanava que les illes de Mallorca i Menorca fossin reconegudes com a béns del seu bisbat. Ara bé, sobre aquest punt de la instància de Servusdei ambdues bul·les s'abstenen de fer cap concessió. Tanmateix la petició de Servusdei és prou significativa, perquè aleshores la propietat i la jurisdicció eclesiàstiques anaven plegades. Per això, aquests textos ens ajuden a veure com per aquelles saons les Balears tenien prou feines per a dotar-se de ministres, com serien els bisbes; altrament el bisbe gironí no hagués cursat dues vegades la sol·licitud esmentada, a la distància de sis anys.

Ara bé, aquestes bul·les des de l'època del barroc s'han llegit, al meu mode de veure, d'una manera esguerrada. Cosa que no succeí a l'Edat Mitjana. Les bul·les, com de costum, recolleixen l'objecte de la sol·licitud presentada per Servusdei, que és on apareixen els noms de les dues illes balears. Però, en la part dispositiva o *decretum*, cap de les dues vegades els documents romans no les esmenten per res. Per tant no accepten ni confirmen la petició del bisbe gironí. I aquí s'hauria d'acabar la història d'aquests documents conservats a Girona, pel que fa a les Balears. Voldria repetir una observació feta l'any

1985: "Els fets del s. IX han de trobar un primer nivell d'interpretació partint de la contemporaneïtat, i no pel que esdevingué al s. XIII, per obra de formacions polítiques força diverses, i insospitades al s. IX, amb potència i objectius ben consolidats, i també tenint dins el camí de la Mediterrània un poder a les illes totalment divers del que hi havia al s. IX"¹⁵ Veurem, però, que la història ha seguit i ha originat unes confusions que intentarem aclarir tot seguit.

El silenci de Roma podria trobar una explicació en el fet que l'Imperi Bizantí era el titular polític de les Balears, i, encara que no exercís la seva sobirania, era imprudent que els papes atribuïssin les Balears a un senyor distint de l'emperador. Més encara, en aquells moments, la cúria romana tenia uns funcionaris eficaços.

Aquest capítol de la història de les Balears és poc conegut, en bona part perquè hom tendeix a homologar el començament de l'època musulmana a les illes amb el que va esdevenir a la Península. Però, en realitat hi ha dos segles de retard, de manera que la frontera amb els musulmans era més al sud de Barcelona, a Catalunya i havia baixat el Duero pel ponent de la Península.

2.3. La pervivència del cristianisme durant l'època musulmana

Abans de tancar aquest capítol, cal que retornem a la problemàtica sobre la pervivència del cristianisme amb algunes dades complementàries. Es tracta, en primer lloc, de que alguns topònims paleocristians han sobreviscut a l'època musulmana, com és ara Santiani, prop de Campanet, Sant Martí a Vilafranca de Bonany, Santa Eulàlia a Palma, St. Llorenç, entre La Real i Son Sardina, Santa Fàmia i Sant Major a Escorca, etc. Aquests són indicis de l'arribada del cristianisme preislàmic a les contrades més diverses i esquerpes, tot i ser una religió de connotacions primerament urbanes.

La documentació produïda poc després de la conquesta de Jaume I conserva l'apel·lació «arrom» que, originàriament, designava els bizantins en quant eren hereus dels romans. Una referència en aquest sentit es troba en la narració de la conquesta del 903, segons Al-Zúhrí. Posteriorment pren un valor religiós, com a terme per designar els cristians. És així que el llegim als textos notarials del s. XIII. Es tracta, probablement, de cristians establerts a Mallorca, abans de la conquesta, per raons comercials.

D'aquesta etapa de la història sabem poques coses en allò que pertoca als jueus. És possible que el comerç els hagués mantinguts relacionats amb Mallorca, com sembla que hi romanien al s. IX, segons informa Ibn Khurdadbîh quan parla dels jueus del clan dels radhanites, comerciants d'eunucs. Allò que ignoram és quin era l'estatut precís a Mallorca dels jueus i cristians que hi pogué haver.

Una cosa sembla clara, i és que al s. XIII no hi havia rastre de cristians mallorquins. Per això ningú no s'ha d'enganyar per la presència d'alguna columna bizantina que dona suport a l'altar major de la Seu. L'època bizantina durà mil anys i, a més, hi ha constància de la seva importació ben tardana. Ningú no la tingué amagada fins que tornàs el poder cristià. Tampoc hi ha cap motiu per suposar que la litúrgia balear tingués una dependència de la litúrgica hispànica. Més aviat devia tenir les seves arrels en les tradicions africanes.

El que deim sobre el fet religiós, quan mostram que no hi ha continuïtat religiosa entre l'església existent fins al s. X i la restaurada al s. XIII,¹⁶ té igual força en el fet lingüístic. Ningú no ha adduït un sol element que permeti parlar d'una llengua mallorquina mossaràbiga.

II. LA RESTAURACIÓ DEL BISBAT DE MALLORCA, AL S. XIII¹⁷

Així com no és acceptable que parlem de "reconquesta" catalana al s. XIII, sinó de conquesta, perquè mai les Balears havien estat sotmeses a cap poder peninsular que se professàs cristià, en canvi podem plantejar la presència del cristianisme i la dels seus ministres, com ara l'episcopat, en termes d'una restauració. Això sí, la fe era la mateixa; però l'organització eclesiàstica havia passat per transformacions profundes. Hi al·ludirem de seguida.

1. El sistema beneficial, engruna la pastoral al s. XIII

Hi ha un fet cabdal en la pastoral medieval, que no el va conèixer l'antiguitat balear. Es tracta del sistema beneficial, introduït en tota forma al s. XII sota l'influx del Decret de Gracià. El benefici és un ofici eclesiàstic que va lligat a un capital o a uns béns immobles, dels quals el beneficiat se'n serveix jurídicament per a poder viure. Això va tenir com a conseqüència que la tasca pastoral anàs junyida als diners més que a les necessitats del poble i a l'evangelització de frontera. A vegades el capital o els béns beneficials podien acumular-se, mentre tasques urgents eren mal dotades o negligides. El benefici sobretot va privilegiar el culte i molt poc la catequesi i l'evangelització. Més encara, el benefici permetia que el bisbe tingués unes rendes immensament superiors als altres clergues, i que uns pocs rectors i el capítol de la Seu se repartissin la major part del que es recaptava amb els delmes, que recollien les parròquies de tota Mallorca, havent de consignar sempre un 25% al rei.

Com que el rei en Jaume no va crear la massa de béns necessària per tal que un bisbe medieval se pogués establir a Mallorca, la restauració del bisbat es va retardar, fins l'any 1237. Per endarrerir aquesta consolidació eclesial, també s'hi mesclaren les pretensions del bisbe de Barcelona, que havia col·laborat en la conquesta i tenia al seu arxiu documents que recordaven el conveni del bisbe Guislabert amb 'Alí de Dènia, de 1057, ja esmentat.

En aquestes dificultats hi ha una part de l'explicació del fet que Mallorca fos declarat bisbat exempt, és a dir, no adscrit a cap província eclesiàstica, sinó que es posà sota la jurisdicció directa de Roma. Aquest aspecte el va exposar Josep M^a. Martí i Bonet, a l'article que hem citat.¹⁸ Ara bé, creim que cal afegir que la raó principal s'originava en l'eclesiologia que s'imposava cada vegada més, que tendia a fer del papa el bisbe de la cristiandat.¹⁹ Per això les exempcions de la jurisdicció metropolitana eren cada cop més nombroses.²⁰ Sense aquesta eclesiologia aquelles dificultats eren insignificants. De fet, es varen superar, i el bisbat va quedar exempt. Avui no parlarem del qui presideix l'església diocesana. Fa onze anys que en vàrem celebrar el corresponent 750 aniversari.

1.1. Els fonaments d'una pretesa interferència de l'arquebisbe de Tarragona i del bisbe de Girona

El Papa Innocenci IV

Les bul·les de la darrerria del s. IX, pocs anys anteriors a la conquesta catalana, ja ens insinuen que la mentalitat eclesiàstica s'havia transformat notablement, i de la concepció de l'episcopat com un ministeri, present a la comunitat dels creients, s'anava entrant en una concepció en la qual era més tost una estructura de poder i de benefici econòmic. No tenen altre sentit les esmentades bul·les. Quin realisme podia

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

S'ARENAL

Gaspar Rullan, 5
Cp 07006

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cap 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON FORTEZA

St. Isidre Llaurador, 25
Cp 07005

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SON XIMELIS

Cap Blanc, 15 A
Cp 07013

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

tenir aleshores un ministeri episcopal exercit des de Girona a les Balears? Però no podem dir que aquests documents romans fossin llegits pels medievals, com s'ha fet posteriorment.

En efecte, des de fa segles s'ha atribuït al bisbe de Girona que, quan Mallorca va ser conquistada pel rei en Jaume, hauria reclamat la seva jurisdicció sobre l'illa, basant-se en els susdits instruments jurídics romans. Aquesta al·legació, segons una línia d'historiadors que encara no s'ha estroncat, hauria retardat la restauració del bisbat mallorquí.

Ara bé, es dona el cas, des de fa segles, que s'implica el bisbe Guillem de Girona en un fet, en el qual, pel que sembla, res no hi va tenir a veure. Perquè, si hom ha sabut llegir bé, cap dels documents que l'impliquen en els fets mallorquins del s. XIII el mostren com a renuent, ans al contrari, col·labora des de diversos aspectes en la restauració i consolidació del bisbat mallorquí.

Sobre la manca de proves per afirmar que el bisbe de Girona obstaculitzà la restauració del bisbat de Mallorca en vaig parlar algunes vegades amb el Dr. Llorenç Pérez Martínez, el qual era possiblement el millor coneixedor de la documentació del s. XIII mallorquí, tant pel que fa a la producció reial, com a la papal i a l'episcopal. Basti la selecció de les referències que donam en aquest treball per assabentar-se'n. A més, la seva senzillesa i amistat permetien poder entaular conversa amb ell en termes ben definits. La seva resposta a la meua pregunta sobre l'existència de documentació del s. XIII sobre aquesta interferència gironina, així com la suposada per part del bisbe de Girona i de l'arquebisbe de Tarragona, va consistir a dir-me que se tractava d'un tema rebut historiogràficament en aquestes condicions, sense que li constàs una confirmació documental contemporània a tal suposada oposició a la restauració episcopal a Mallorca. Tot el discurs historiogràfic s'emparava en una moderna lectura de les bul·les dels papes Formós i Romà, que hem esmentat.²¹

Menys convincent és la suposició de què parlam, si tenim present que el bisbe Guillem de Girona, el 28 de març de 1230, nomena un procurador dels seus béns a Mallorca i no esmenta aquests suposats drets.²² I creim que no els esmenta, perquè mai no els va tenir la seu de Girona. El bisbe Servusdei els havia al·legat, perquè els papes els confirmassin; però mai no reberen la sanció romana. Els medievals les saberen llegir, i a posta hom no ha pogut donar una prova que des de Girona se mesclassin en aquesta qüestió.²³ Si hagués estat d'altra manera, no s'entendria que el papa Gregori IX, tres anys i mig després de la conquesta, el 31 de juliol de 1232, comissionàs, entre altres, el bisbe de Girona, per tal d'urgir que el rei dotàs l'església de Mallorca, i una vegada que això s'hagués obtingut, nomenassin el bisbe de Mallorca.²⁴

El que cal retenir és que amb la informació que ens donen les bul·les, assistim a una paulatina degradació eclesiàstica que, tal vegada, era concomitant amb una magror econòmica, demogràfica i, per tant, cultural. L'església que havia aixecat basiliques a tants d'indrets es consumia dins el seu aïllament.

Durant l'època musulmana hi ha un altre esdeveniment que, al meu veure, ha tingut una interpretació inadequada. Se tracta de l'inclusió de les esglésies de Mallorca i de Dènia en el conveni entre el bisbe Guislabert de Barcelona i 'Alí b. Mujàhid de Dènia de 1057. S'ha interpretat com si l'arquebisbe de Tarragona, després de la conquesta de 1229, hagués reclamat

una jurisdicció sobre Mallorca. Fins a l'hora d'ara es desconeix una documentació que provi aquesta pretensió.²⁵ En aquell document de Dènia, Tarragona no hi entrava per res. Tampoc aquesta seu podia al·legar drets històrics, atès que mai no tingué jurisdicció sobre les esglésies de les Balears, tot i que, abans que es creàs la província romana Baleàrica, les illes eren englobades dins la Tarraconense, fet que semblen desconèixer històries ben recents, fins i tot publicades a Barcelona.²⁶ Sant Isidor de Sevilla i algun altre text ho diuen clarament.²⁷

La seu episcopal que al·legà drets sobre Mallorca va ser la de Barcelona, en virtut del conveni entre el bisbe Guislabert i 'Alí de Dènia. El fet és històricament explicable, encara que pastoralment no tingués sentit. Però som a l'època del sistema beneficial, que era més poderós que la pastoral mateixa.

Una aportació important dels medievalistes seria que, en el cas que hi hagi documentació que expliqui una interferència de l'arquebisbe de Tarragona i del bisbe de Girona en la restauració del bisbat de Mallorca, ens la donassin a conèixer. Seria una passa més en la clarificació històrica d'un tema no força esbrinat.

2. LES NOVES PARRÒQUIES

De tota manera, entre 1229 i 1237 va ser el bisbe de Barcelona qui va organitzar els inicis pastorals de l'església a Mallorca. I des del primer moment hi hagué serveis pastorals corresponents als que corresponen a la parròquia. A més dels casos més coneguts, esmentem que el bisbe Ramon Torrella, el 15 de març de 1239, ja traslladava la seu parroquial de Costitx a Sencelles,²⁸ el 16 de maig de 1247 un templer, vicari de Santa Maria de Pollença, promet obediència al bisbe,²⁹ el primer de juny del mateix any s'esmenta la parròquia de Puigpunyent,³⁰ i pocs dies després, el 24 de juny, hi ha una donació a la parròquia de Santa Maria de Sineu.³¹

Ara bé, l'embrionària xarxa parroquial fou bastida pel prebost de Tarragona, Ferrer de Pallarès, comissionat per Gregori IX, per a promoure la dotació econòmica del futur bisbat. Per això, la bul·la d'Innocenci IV, el 750è aniversari de la qual, s'escau enguany, no és el bressol de les parròquies de Mallorca, sinó la seva consolidació, la seva extensió a tot el bisbat.

Si ens mantenim dins la percepció de les exigències del sistema beneficial, hem de comprovar que el suport econòmic de la xarxa parroquial se bastia d'una quarta part dels delmes dels béns reials i dels altres porcioners. D'aquest 25%, dues terceres parts es destinaven al rector i un 25% per al capellà ajudant o vicari. Posteriorment aquesta darrera quarta part tingué destinacions diverses.

La bul·la d'Innocenci IV, de 14 d'abril de 1248,³² torna incidir en l'exempció del bisbat de Mallorca i de les esglésies que s'anomenen expressament. Hi trobam set conjunts de parròquies.

a) Un a la Ciutat de Mallorques, les parròquies de Santa Eulàlia, Santa Creu, Sant Jaume i Sant Miquel i els hospitals de Sant Andreu i de Sant Antoni i el de Santa Maria Magdalena.

A la Part Forana s'estableixen sis conjunts de parròquies, que corresponen, en línies generals, a una agrupació dels districtes de l'època musulmana.

b) En el de Qanarusa: les parròquies de Santa Maria de Marratxí, Santa Maria del Camí, Santa Maria d'Alaró, Santa Maria de Rubines (posteriorment a Binissalem) i Sant Pere de

Sant Pere d'Escorca

Sencelles. Al d'Inca, Almerutx i Pollença: Santa Maria d'Inca, Sant Llorenç de Selva, Sant Miquel de Campanet, Santa Maria de Pollença, Sant Pere d'Escorca (posteriorment a Lluc) i Sant Jaume de Guinyent (posteriorment a Alcúdia).

c) Al de Muro, Artà i Manacor: Sant Joan de Muro, Santa Margalida, Santa Maria d'Artà, Santa Maria de Bellver (posteriorment Sant Llorenç), Santa Maria de Manacor, Santa Maria de Felanitx i Sant Joan de Porreres.

d) Al de Montuïri i Sineu-Petra: Sant Julià de Campos, Santa Maria de Montuïri, Sant Pere de Castellitx (posteriorment Algaida), Sant Miquel de Lluçmajor, Santa Maria de Sineu i Sant Pere de Petra.

e) Al de Bunyola-Sóller: Santa Maria de Bunyola, Sant Bartomeu de Sóller, Santa Maria de Valldemossa.

f) A la zona de ponent de la Ciutat li corresponen: Sant Pere d'Esporles, Santa Maria de Puigpunyent, Sant Joan de Calvià i Santa Maria d'Andratx.

No totes les esglésies esmentades eren parròquies en sentit estricte, doncs les de Muro i Santa Margalida apareixen sota el nom de Muro, les de Felanitx i Porreres tenen la denominació comú de Felanitx i les de Montuïri i Castellitx vénen amb la denominació de Montuïri. A principis del s. XIV es va desmembrar una part de la parròquia de Sta. Eulàlia per eri-

gir la parròquia de Sant Nicolau i a la part forana foren creades les parròquies de Sant Joan, la de Huialfàs (Sa Pobla) i la de Santanyí.

Indubtablement, els conqueridors no solament entraren al crit de «Santa Maria», sinó que també li dedicaren la majoria de les noves parròquies. El segon titular, quant al nombre de parròquies és St. Pere, en la qual cosa caldrà veure-hi un vestigi d'allò que esdevé a Catalunya, possiblement per influx de la reforma gregoriana, i, també, el patronatge petrí que la seu de Roma establia sobre Mallorca, segons hem apuntat més amunt. De fet, des de segles enrere, començant per les Gàl·lies, s'havia fomentat el culte de Sant Pere i es va espargar per tot arreu. Aquest corrent anava unit a una nova forma de desenvolupar el primat.³³ Els altres titulars són majoritàriament apòstols, entre els quals es repeteix el nom de St. Jaume, com a referència al rei conqueridor.

Aquesta estructura va durar fonamentalment fins quasi a les acaballes de l'episcopat del bisbe Pere Joan Campins, exactament fins a l'any 1913.³⁴ La perduració de la xarxa parroquial indica que en un principi fou bona; però just pel fet del creixement demogràfic, ja a les darreries del s. XVIII, la població s'havia duplicat, en comparació amb el s. XIII, i sobretot, havien sorgit nous nuclis, a vegades prou allunyats del centre parroquial. Basta llegir les visites pastorals per tèmese'n de la distància entre els interessos pastorals i els beneficials. Les parròquies eren les mateixes, quan Mallorca havia més que quadruplicat la població, el 1910.³⁵ Era una situació no solament insostenible sinó escandalosa i injusta. Tant era així, que el 1907 les parròquies eren trenta nou i les vicaries *in capite* havien arribat a ser quaranta-set. D'aquestes, el 1913, trenta-una foren convertides en parròquies, d'acord amb el projecte que havia presentat el bisbe Jacint M^a. Cervera, i que quan el govern es disposava a aprovar-lo, va caure. Això és un indicati de què feia alguns segles que la xarxa parroquial era obsoleta. La seva perduració no era a causa que fos bona. Ho va ser uns segles. Però els ingressos del rei, del bisbe, del capítol de la Seu i dels rectors haguessin minvat, cada cop que s'hagués creat una parròquia. Quan al s. XIX l'Estat abolí les fonts d'ingressos, aleshores va ser el responsable que les feligresies romanguessin mal ateses. Seria ingenu i mostraria un gran desconeixement de les transformacions demogràfiques de Mallorca, magnificar la bondat de la xarxa parroquial de 1248, perquè va perdurar tants de segles.

3. ELS RESPONSABLES DE LA PASTORAL

Poques coses sabem dels primers ministres, que exerciren la seva tasca a Mallorca. Degueren ser capellans que vingueren de Catalunya, en la seva gran majoria. No sabem quan començà a haver-hi els primers ministres ordenats nascuts a Mallorca. Sabem que el primer bisbe de Mallorca mallorquí fou el que feia el número nou de la restauració. Nomia Antoni de Galiana i va ser bisbes des de 1363 a 1375.

Les llistes que donen las històries, en general no esmenten el lloc de naixença de molts dels capellans. Els documents que ens han arribat més aviat ens parlen de les transaccions econòmiques i de deixes testamentàries³⁶ que de tasques pastorals. De tota manera, alguna cosa sabem. Per exemple, el papa Gregori IX, en un breu de 1233 promou l'establiment de clergues a Mallorca. Ho fa en coherència amb el sistema beneficiar. Per això, els permet acumular el nou benefici a l'anterior, que ja posseïen. La tasca primera que esmenta el breu és la predicació.³⁷

La primera estadística del clergat que conec la donen Xamena i Riera. Pertany a l'any 1390. Els preveres són 243.³⁸ La població de Mallorca era d'uns 73.000 habitants.³⁹ Sortia a un capellà per cada 300 persones.

Tampoc sabem com se formaven els primers capellans mallorquins. Sabem que a la Seu, ja pel 1242-1247, tocava haver-hi un mestre que ensenyàs llatí. També hi havia una escola de Teologia. Els monjos i els frares tenien també alguna tasca docent o almenys una petita biblioteca.

Hauríem de fer esment dels frares i monjos que arribaren poc a poc a Mallorca; però ometrem aquí la referència, car se tracta de fets més coneguts.

També hi ha una munió de clergues, són tonsurats per fruir de les facilitats que tenien per estudiar. A vegades exercien oficis civils, que dins el sistema beneficiar assoliren una notable importància, encara que no fos altra que la numèrica. Al s. XV, en 5 anys se conferiren 1028 tonsures.⁴⁰ No parlarem d'ells, perquè ens resultaria molt complicat. Solament voldria fer alguna precisió, que és en dependència de la normativa conciliar i de les mesures disciplinars. A vegades se transfereix als preveres allò que és comú als clergues, no sempre obligats al celibat. Hi havia els anomenats "clergues conjugats". No cal ignorar que hi havia preveres concubinaris i jugadors. Però és un greu error interpretar el terme clergue per prevere.⁴¹

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

La parròquia oferia, sobre tot, serveis culturals. S'ho val llegir el que escriuen Xamena-Riera: "La predicació dels propis rectors o vicaris als seus feligresos era rara, inusual; aquells clergues gaudien del benefici amb una mentalitat escassament apostòlica i es limitaven a la celebració de la missa i l'administració dels sagraments; però per a les grans festivitats, sobretot per a les locals i durant l'advent, darrers dies, quaresma i per a les festes de cinquagesma, eren cridats predicadors "sermonadors" que quasi sempre eren frares".⁴² Per gran que sigui la pastoral que oferien els rectors i vicaris, no crec que es pugui parlar d'institucions pastorals monopolitzadores, encara que siguin tan imprescindibles com la parròquia.

4. LA PASTORAL EN UN PAÍS CONQUISTAT ALS MUSULMANS

4.1. Els cristians

Dins el model de cristiandat hom s'incorporava a l'Església segons un procés formal i sacramental i no després d'escoltar la predicació, seguida d'una conversió. Així, per raons de l'antropologia teològica vigent i atesa l'altíssima mortalitat infantil, el baptisme se celebrava de seguida que l'infant era nat. La confirmació se celebrava clares vegades. No sabem detalls sobre la catequesi durant aquesta època, tret de que era molt sumària en els seus continguts i es transmetia per via memòrica, atesa la societat gairebé analfabeta.

Cal que esmentem un dels casos més innovadors en la pastoral del temps. El trobam en la *Doctrina pueril* de Ramon Llull, que conté els elements tradicionals del catecisme, als qual fan costat la iniciació a la vida social, al treball i també al món religiosament medieval pluralista de fet.

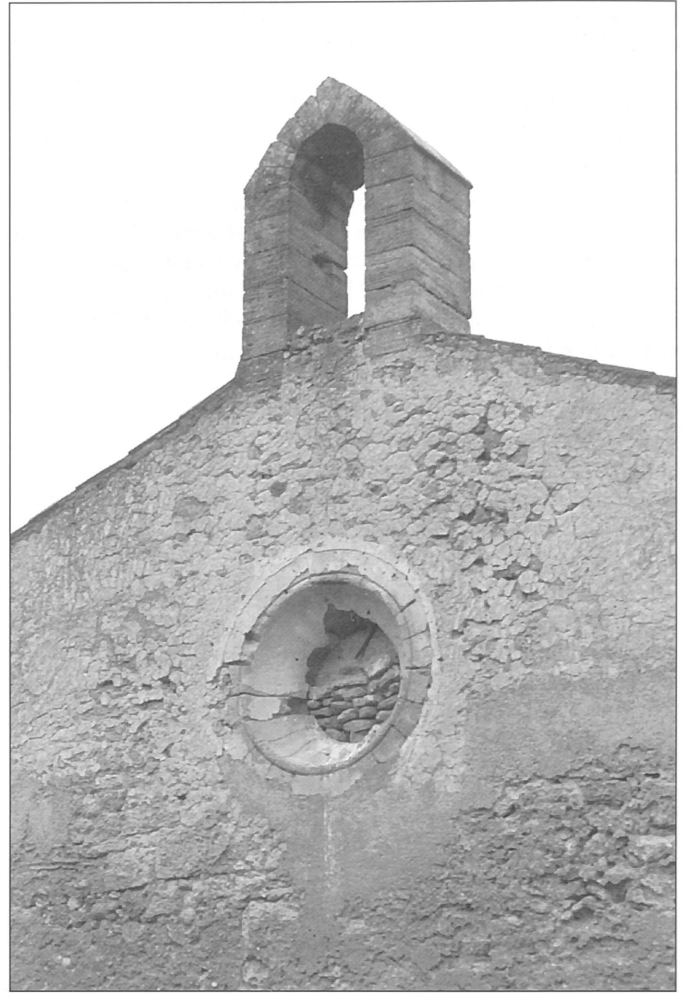
Es tracta d'una obra que té present la situació socio-religiosa de Mallorca. Així hi ha uns capítols sobre Mahoma i els gentils. S'hi reflecteix la presència dels jueus, amb l'esment dels textos referits a la llei vella. Un nombre considerable de còpies manifesta que fou un llibret utilitzat sovint, sens que puguem afirmar que va assolir una incidència general.

Ometem aquí moltes referències que hom pot llegir còmodament a la història de l'Església a Mallorca que publiquen Mn. Pere Xamena i el Sr. Francesc Riera. Esmentem dos fets, que ja tenen l'origen en aquest segle. En primer lloc, el poble manifestava la seva religiositat en l'afluència als santuaris i ermites. Una vintena d'anys després de la conquesta, els pelegrins que pugen a Lluc causen destrosses a l'arrendador de Ca l'Amitger.⁴³ Es practiquen vigílies nocturnes, que a vegades manifesten actituds irreverents. Ja al mateix segle XIII era venerada la Mare de Déu a l'indret de Lloseta i eren molts els seus visitants.

4.2. Els heretges

No entrarem dins aquest món ple de problemes. De vegades s'ha tractat amb superficialitat. Però val a dir que no hem d'excloure simplement que entre els cavallers que arribaren a Mallorca no n'hi hagués de simpatitzants amb la causa dels càtars.⁴⁴ Tampoc s'haurà d'ignorar els corrents més alliberats del franciscanisme, que va penetrar dins la mateixa família reial. No hi entrarem aquí, perquè cal que tot es faci amb molta precisió, i per a fer-ho no em sent preparat.⁴⁵

De tota manera, el papa Gregori IX, el 27 i 28 de gener de 1240 al·ludeix a la reconciliació d'albigesos. Fins i tot n'hi havia entre els clergues.⁴⁶

Bellpuig

4.3. Els jueus

No és el cas de repetir una història molt llarga. Basti que em deixin dir que la dels jueus a les Balears és més llarga que la dels cristians. Se va trencar dins l'edat moderna, i li va succeir la història dels xuets, gens gloriosa per als seguidors del gran jueu i per als devots de la gran jueva, que veneram a Lluc. Bastaria una mica de coherència amb les arrels del cristianisme per enterrar les discriminacions religioses. Les econòmiques són més complicades d'esbrinar.

Ramon Llull sembla preocupat per llur conversió. La seva obra literària de caire missioner n'és una manifestació palesa. Es vegi, entre altres, el *Llibre del gentil e los tres savis*, compost a Mallorca l'any 1272.

Els jueus durant el regnat del rei en Jaume fruïren d'un tracte favorable, car les finances i el desenvolupament econòmic de Mallorca en sortien beneficiats. Tant és així, que el sínode de 1266 va prohibir l'excessiva intimitat entre jueus i cristians, per por que el judaisme no atragués els fidels de Crist.⁴⁷

4.4. Els musulmans

Si miram la documentació publicada, observam una actitud de l'església que ens sorprèn per les seves paradoxes. Hem de dir que els musulmans que romangueren a Mallorca, des-

prés de la conquesta sagnant i cruel, tenien la condició d'esclaus. Uns càlculs fets per Santamaría ens du a veure que quasi una quarta part de la població mallorquina la formaven els esclaus, exactament eren un 23%.⁴⁸

També hi havia esclaus cristians, amb autorització papal, del 1240.

Sembla que el papa Gregori IX promovia la conversió dels musulmans, tant de Mallorca com de les altres illes, malgrat romanien dins el món islàmic. Però pels voltants de 1240 la postura canvia. Potser que hi havia musulmans que es volien fer batiar perquè així accedien a un condició social més ben vista. De fet, algú va informar el papa Gregori, el qual el 26 de gener d'aquest any escriu al bisbe de Mallorca que ha sabut que molts de sarraïns fets esclaus, per poder fugir, se fan batiar. Els informadors del papa no era ni el bisbe ni els capellans, sinó els caçadors d'esclaus. Aquests cristians temien que els esclaus batiats, que d'aquesta manera assolien la llibertat i fugien cap a Àfrica, retornaven al seu estat d'infidelitat.⁴⁹ És enginyós el zel dels esclavistes.

El sínode de 1270 exigeix que els rectors s'ho pensin uns dies, abans de batiar un sarraí. En part és perquè si el seu amo era jueu o musulmà amb el baptisme assolia la llibertat. No així si era propietat d'un cristià.⁵⁰

Tot aquest procés és força diferent del que volgué promoure Ramon Llull.

De fet, no sembla que hi hagués una pastoral missionera entre els musulmans. Els interessos dels senyors i grans mercaders s'hi haguessin oposat.

5. Altres estructures eclesiàstiques al s. XIII

Per ser complets, hauríem de parlar dels monjos i de les monges, dels frares, dels beguins i beguines, dels incipients santuaris, de les devocions, confraries i peregrinacions. Hauríem de parlar d'hospitals i de la redempció dels captius. També seria important esbrinar què n'era de les escoles de teologia, que formaven els futurs ministres, i d'altres especialitats. No podem oblidar la importància dels hospitals. Però tot això excedeix els nostres objectius.

Basti dir que la parròquia és el nucli més general de la presència de l'Església. Abasta totes les edats i sexes, i totes les circumstàncies de la vida i les seves manifestacions.

Tanmateix no ho és tot, com no hi ha cap ministeri que ofereixi tots els serveis. Per això avui recordam aquesta institució cabdal, però no absoluta. Aquí hi ha un dels motius pels quals crec que quan hom ha absolutitzat la parròquia l'ha ridiculitzada i l'ha desprestigiada.

Dins un nou context històric la casa de l'església local haurà d'obrir cada cop els braços d'una manera insòlita. La parròquia a Mallorca torna tenir un món pluralista, com pluralista era en un altre context, quan es va publicar la bul·la de la seva consolidació fa 750 anys. ■

Josep Amengual

NOTES

(1) Per completar aquestes planes pot servir el que dic a Mallorca. *La religió*, a *Gran Enciclopèdia de Mallorca* 9 (1989) [1993] 263-270, reproduït a *Mallorca*, (Promomallorca), Palma 1993, pp. 464 - 471. Els aspectes més discutits d'aquesta història reben aquí un mínim de suport bibliogràfic. No

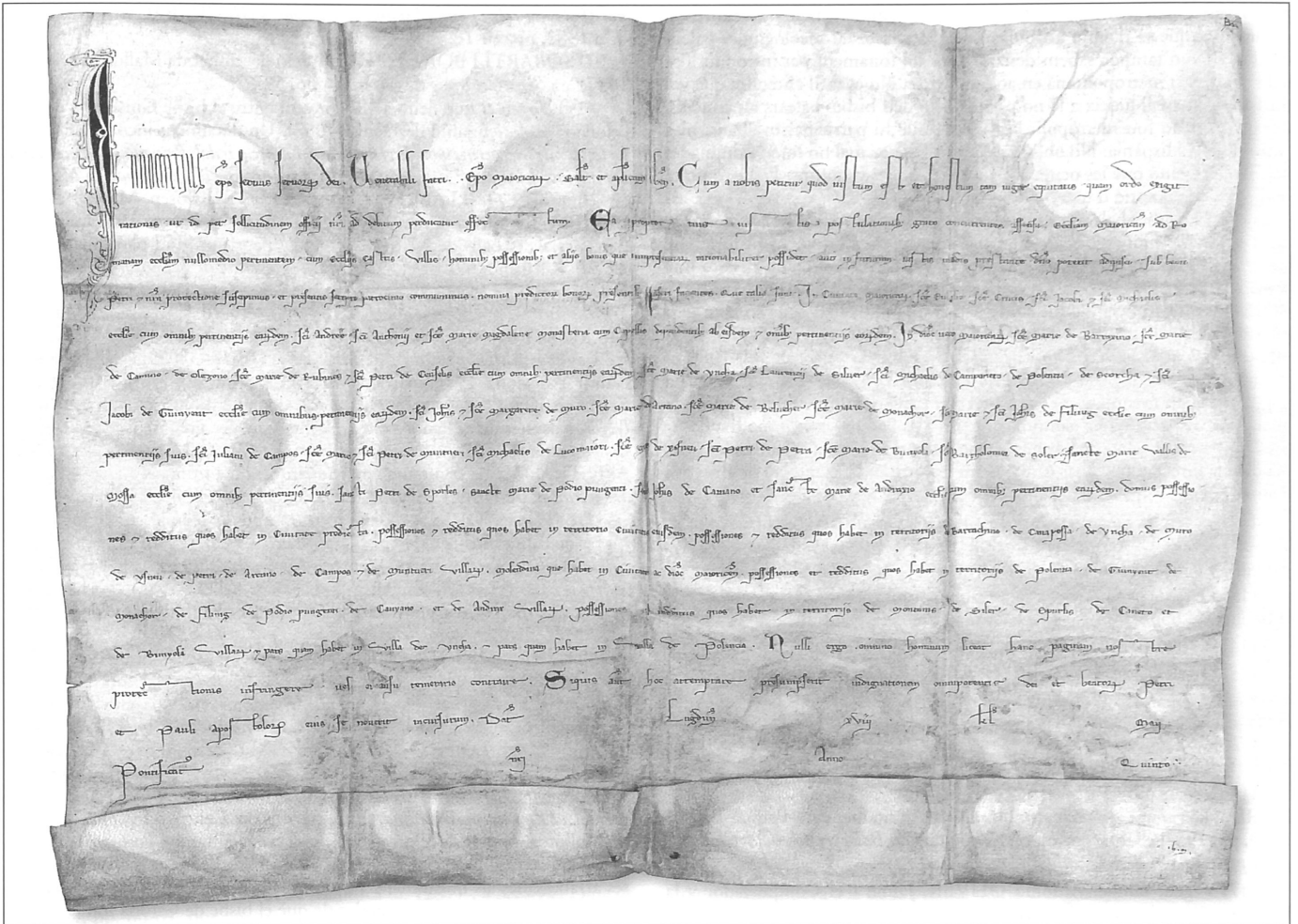

FUNDACIÓ «SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:

Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

Bul·la del Papa Innocenci IV

cal que insistim en que ens és de molt ajut l'obra de Pere XAMENA – Francesc RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, (Els Treballs i els dies, 29), Mallorca 1986.

(2) Vegeu el que hem escrit als *Orígens del Cristianisme a les Balears i el seu desenvolupament fins a l'època musulmana*, I, (Els Treballs i els Dies 36), Mallorca 1991, tot el capítol II, pp. 37-55, és consagrat a aquest punt. Hi hem reunit quasi la totalitat dels textos coneguts. Però cap d'ells se fonamenta en una comprovació posterior al viatge. Tots se basen en la promesa d'emprendre'l. Per això hom se sent perplex quan llegeix que sense adduir proves, Demetrio MANSILLA REOYO, *Geografía eclesiástica de España. Estudio histórico-geográfico de las diócesis*, I, (Publicaciones del Instituto Español de Historia Eclesiástica. Monografías. Núm. 35), Roma 1994, p. 65, nota 4, afirmi que les fonts que al·ludeixen al viatge de Sant Pau a la Hispània "son independientes de la carta a los Romanos".

(3) Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, "Mallorca cristiana", en J. MAS-CARÓ PASARIUS, (Coordinador), *Historia de Mallorca*, I, Palma de Mallorca 1970, p. 546, aixeca a fet innegable la vinguda de Sant Pau a les Balears i Cristòfor VENY, "Early Christianity in the Balearic Islands", *Classical Folia* 21 (1967) 210-211, traduït com a "La cristianització de les Balears", *Randa* 5 (1977) 43, considera dignes de molta consideració els textos patristics, especialment una frase de Teodoret de Cir, referida a la predicació a les illes pròximes a la Hispània.

(4) *Orígens del Cristianisme a les Balears*, pp. 382-398, amb el mapa de la p. 391. Crec que he donat una argumentació prou ampla per excloure tota referència de Sant Agustí a la Cabrera balear. A més, a la Mediterrània hi havia unes set illes conegudes com a Capraria.

(5) *Orígens del Cristianisme a les Balears*, pp. 141-144. L'esposa de Teodor sembla que era mallorquina.

(6) *Orígens del Cristianisme a les Balears*, pp. 320-325, especialment 322-323.

(7) Per l'any 1984 a dues institucions culturals diverses, una d'elles eclesiàstica i l'altra amb objectius històrics, vaig proposar fer una mena de commemoració d'aquest fet. Però va semblar que es tractava d'un afer molt estrany.

(8) Ens sorprèn que una obra publicada recentment, tot i no ser de tipus històric, però que pot ferir susceptibilitats, com és ara *Estadísticas de la Iglesia Católica en España*. 1995. Oficina de Estadística y Sociología de la Iglesia (OESI), (Secretariado General de la Conferencia Episcopal Española), Madrid 1995. Segons el quadre 1.2, p. 18, les diòcesis de Tarragona, Toledo, Cartagena, Girona i Guadix-Baza, tendrien el seu origen al s. I, cosa gairebé impossible, almenys per a Toledo. Però Eivissa seria una creació de finals del s. XVIII.

(9) En grec, el genitiu del terme amb el qual se diu mare és "metrós"; que, unit al terme "polis", per indicar ciutat, ens dona "metròpoli".

(10) CONSENCI, *Ep.* 11*,2,7; cf. 7,1. Vegeu *Els orígens del cristianisme*, I, p. 280 i 426-427.

(11) Vegeu el que escrivíem "Antecedents històrics d'una província eclesiàstica balear", *Lluc* 64 (1984) 21 (105)-23 (107), reproduït a *Poble-Església local. Vint anys de postconcili a Mallorca*, (Lucus), Publicacions del Santuari de Lluc, 1985, pp. 215-221 i a *Els orígens del cristianisme*, pp. 427-430. Per això, creim que almenys s'haurien de matisar les expressions de Josep M^a. MARTÍ I BONET, "Constitució del bisbat de Mallorca (a. 1237)", a *Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat. Miscel·lània commemorativa del 750è Aniversari de la Restauració del Bisbat de Mallorca*, (A cura de P.-J. LLABRÉS I MARTORELL i Josep M^a. MARTÍ I BONET), Barcelona-Ciutat de Mallorca 1988, pp. 54-55 i 59 i les més recents de José Luis GONZÁLEZ-NOVALÍN, Mallorca, *Lexikon*

für *Theologie und Kirche*, 6 (31997) 1250. En aquest article no veim prou fonamentat que se puguin atribuir al s. IV les restes arqueològiques paleocristianes, com tampoc sabem descobrir un sol fonament per introduir Toledo com a seu metropolitàna en aquest article. No es fàcil entendre què vol dir l'autor quan al·ludeix a la no participació dels bisbes balears als concilis, des que Toledo fou metròpoli. No consta que hi participassin abans, ni a Àfrica ni a la Hispània. No oblidem que les Balears mai no foren dominades pels visigots, sinó que les ocuparen els vàndals i els bizantins. Per això no té sentit posar la qüestió d'una participació als concilis hispano-visigòtics. L'assistència dels bisbes balears als esmentats concilis hagués plantejat una qüestió d'estat i d'espiantatge. Igualment no coneixem cap element històric que ens permeti suposar que per aquesta època els bisbats balears formessin una província eclesiàstica pròpia. Molt d'acord podem ser amb MARTÍ I BONET, "Constitució del bisbat de Mallorca", p. 67, 1), com ho hem manifestat repetidament des de 1976, en aquesta revista *Lluc* 56 (1976) 299-301 i *Qüestions de vida cristiana* n.º. 84, novembre de 1976, pp. 99-108, reproduïts a *Poble- Església local*, pp. 195-201 i 203-213. Tampoc hom ha pogut oferir un fonament a l'existència d'una teoria omni-insular, segons la qual el papa s'atribuïa un domini sobre les illes, la qual cosa se podria haver pres com a justificació de l'exempció del bisbat de Mallorca i de la seva dependència directa de Roma. A més, com explicariem l'exempció de Burgos i d'altres bisbats continentals?

(12) Vegeu les informacions sobre les troballes de Mait Orfila, Francesc Tusset i Thilo Ulbert, a Bartomeu HOMAR BESTARD, a *El Dia del Mundo de Baleares*, 7 de maig de 1998, p. 71.

(13) Desconeixem si les característiques arquitectòniques i els mosaics de la basílica de Son Fadrinet són de les mateixes característiques que les altres.

(14) *Els orígens del cristianisme*, pp. 156-158.

(15) "Fonts llatines dels ss. VIII - IX" a *V Jornades d'Estudis Històrics Locals. [Palma de Mallorca 28 - 30, Novembre 1985]: Les Illes Orientals d'Al-Andalus i les seves relacions amb Sharq al-Andalus, Magrib i Ewropa Cristiana (ss. VIII-XIII)*, ed. a cura de Guillem ROSSELLÓ - BORDOY, Palma de Mallorca 1987, 21-29.

(16) Vegeu un recull del que han dit altres autors a Alvaro SANTA-MARÍA, *Ejecutoria del Reino de Mallorca*, Ajuntament de Palma. Balears 1990, pp. 195-198, que correspon a l'epígraf: *En Baleares no está documentada la perduración de mozárabes*.

(17) Vegeu, també, Antonio OLIVER, "Jaime I el Conquistador y la Iglesia", a Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA, *Historia de la Iglesia en Espa-*

ña; II-2º: La Iglesia en la España de los siglos VIII-XIV, (BAC maior 22), Madrid 1982, pp. 10-16.

(18) MARTÍ I BONET, "Constitució del bisbat de Mallorca (a. 1237)", a *Set segles i mig de germanor*, pp. 59-67.

(19) Vegeu el que deim a "El conveni entre el bisbe Guislabert de Barcelona i 'Alí b. Mujàhid de Dènia (1057). Un document incomplet?", a *Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat. Miscel·lània commemorativa del 750è Aniversari de la Restauració del Bisbat de Mallorca*, (A cura de P.-J. LLABRÉS I MARTORELL i Josep Ma. MARTÍ I BONET), Barcelona-Ciutat de Mallorca 1988, p. 50, nota 105, amb les referències als treballs de Klaus SCHATZ, "Papsttum und partikularkirchliche Gewalt bei Innocenz III. (1198-1216)", *Archivum Historiae Pontificiae* 8 (1970) 61-111 i a *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, (Echter Verlag), Würzburg 1990, pp. 117-118; J. M^a. MARTÍ BONET, *Roma y las iglesias particulares en la concesión del palio a los obispos y arzobispos de Occidente. Año 513-1143*, (Collectanea San Paciano) Barcelona 1976, particularment els capítols IX-XI, pp. 171-241; Friedrich KEMPF, "Die Eingliederung der überdiözesanen Hierarchie in das Papalsystem des kanonischen Rechts von der gregorianischen Reform bis zu Innocenz III", *Archivum Historiae Pontificiae* 18 (1980) 57-96; Juan A. ESTRADA, "La configuración monárquica del primado papal", *Estudios Eclesiásticos*, 63 (1988) 165-188, especialment, pp. 174-175, 179 i 182.

(20) Hans WOLTER, "Das Papsttum und die Könige des Abendlandes im bernhardinischen Zeitalter", a *Handbuch der Kirchengeschichte, III/2: Die mittelalterliche Kirche. Vom kirchlichen Hochmittelalter bis zum Vorabend der Reformation*, (Herder), Freiburg-Basel-Wien 1973, 33,42,76. D'aquesta obra hi ha traducció castellana a la Editorial Herder de Barcelona, sota el títol de *Manual de Historia de la Iglesia*.

(21) Vegeu el que vaig escriure a "El conveni entre el bisbe Guislabert", pp. 37-38. Tanmateix el bon amic Llorenç Pérez retornà sobre el mateix punt, sense verificar la documentació, per exemple a "Els difícils inicis de l'Església de Mallorca", a *Set segles i mig de germanor*, pp. 76-77. Tota la força troba el suport en les bul·les i no s'esmenta cap document del s. XIII. Aquesta línia se troba a Pere-Joan LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", a Anthony BONNER-Pere J. LLABRÉS, *Ramon Llull i Mallorca. Gregori IX i l'Església mallorquina*, (Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, N.º. 3), Mallorca 1987, p. 21; vegeu també Jaume ALBERTÍ, "Origen i consolidació de l'Església. La creació de l'església mallorquina: terres arrabassades als musulmans", a "Fora Vila Verd", *El Dia del Mundo*, 26 d'abril de 1998, p. 3, tornen parlar de què el bisbe de Girona fou el primer

Subscriuiu-vos a la Revista LLUC

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199..... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una X la forma de pagament que us interressi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

Sant Miquel de Campanet

que aixecà la veu per reclamar la seva suposada jurisdicció; MARTÍ I BONET, "Constitució del bisbat de Mallorca (a. 1237)", a *Set segles i mig de germanor*, pp. 60-61, que en aquest punt, marginal al seu objectiu, segueix les millors històries d'aleshores. Atesa la natura de l'article, tampoc ofereix fonaments GONZÁLEZ-NOVALÍN, "Mallorca", *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6 (31997) 1250.

(22) Lorenzo PÉREZ MARTÍNEZ, "Corpus documental Balear (1) Reinado de Jaime I", *Fontes Rerum Balearium*, I, (Fundación Bartolomé March) Palma de Mallorca 1977, nº. 16, p. 29.

(23) "Les fonts llatines dels ss. VIII-IX", pp. 26-27; "El conveni entre el bisbe Guislabert", pp. 37-38; vàrem fer una anàlisi detinguda a *Orígens del cristianisme*, I, pp. 467-482.

(24) Lorenzo PÉREZ MARTÍNEZ, "Regesta de las bulas de 1232 a 1415 del archivo capitular de Mallorca", *Anthologica Annuaria*, 11 (1963) 163, nº. 1, i text a LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", nº. 3, pp. 27-29.

(25) Hi ha una indicació sobre aquest punt a "El conveni entre el bisbe Guislabert de Barcelona", p. 38.

(26) Una excepció la trobam a Jesús MESTRE CAMPI – Flocel SABATÉ, *Atlas de la "Reconquista". La frontera peninsular entre los siglos VIII y XV*, Ediciones Península, Barcelona 1998, p. 7.

(27) Vegeu el *Liber Generationis Hyppolyti*, del s. IV, que ho diu ben clarament. Aquest i altres textos a *Orígens del cristianisme*, I, pp. 418-420.

(28) Vegeu Llorenç PÉREZ I MARTÍNEZ, "Documents. Pròleg, col·lecció, regesta, anotació crítica i índex", a Id. i Baltasar COLL I TOMÀS, *Ramon de Torrelles. Primer bisbe de Mallorca*. Documents- Biografies – Sepulcre, (Col·lecció La Seu), Mallorca, 1988, nº. 5, p. 16.

(29) PÉREZ I MARTÍNEZ, "Documents", nº. 168, p. 78.

(30) PÉREZ I MARTÍNEZ, "Documents", nº. 169, p. 79.

(31) PÉREZ I MARTÍNEZ, "Documents", nº. 170, p. 79.

(32) Vegeu un regest a Augustus POTTHAST, *Regesta pontificum romanorum, inde ab a. post Christum natum MCXCVIII ad A. MCCCIC*, II, Berlín 1875, rep. Graz 1957, nº. 12898, p. 1085 i a PÉREZ I MARTÍNEZ, "Regesta de las bulas", nº. 30, p. 172 i a "Documents", nº.

192, p. 87. No cal donar més referències, prou conegudes, des de la publicació de J. Villanueva a la de la premsa diària d'enguany.

(33) Cf. Friedrich KEMPF, "35 Kapitel: Die überdiözesane Hierarchie: Metropoliten, Primaten, Papsttum", a Hubert JEDIN (Editor), *Handbuch der Kirchengeschichte, III/1: Die mittelalterliche Kirche. Vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform*, (Herder), Freiburg-Basel-Wien 1966, pp. 332-333, 337.

(34) El bisbe Jacinto M^a. Cervera y Cervera, mitjançant el govern liberal en el qual hi participava Antoni Maura i Montaner, havia aconseguit aquest acord parroquial, que no va ser efectiu per mor de la caiguda del gabinet ministerial.

(35) Bartolomé BARCELÓ PONS, "Evolución de la población en los municipios de la isla de Mallorca", *Boletín de la Cámara de Comercio Industria y Navegación*, 61 (1961) 251-253.

(36) Vegeu una prova a Gabriel REUS I MAS, *El clergat campaner o relacionat amb Campos. Segles XIII-XX. I Els rectors i els vicaris de Campos*, Campos 1994 i II *Beneficiats i altres clergues a Campos. Clergat campaner fora de Campos*, Campos 1996.

(37) Vegeu el text, del dia 11 de juny de 1233, a Lorenzo PÉREZ, "Documentos conservados en los registros vaticanos relativos al primer pontificado de Mallorca (1230-1266)", *BSAL* 32 (1961-1962) 53-54, nº. 7; Id. "Corpus documental balear", *Fontes Rerum Balearium* 2/2 (1978) 278, nº. 354, també LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", nº. 7, pp. 31-33; vegeu SANTAMARÍA, *Ejecutoria*, pp. 223-224.

(38) XAMENA-RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, p. 85.

(39) Pere XAMENA FIOL, *Història de Mallorca*, Mallorca 1978, p. 109.

(40) XAMENA-RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, p. 83.

(41) SANTAMARÍA, *Ejecutoria*, pp. 286, on llegim "Y los curas concubinaros?". Però el text del papa Gregori IX, del 10 de febrer de 1240, PÉREZ, "Documentos conservados", nº. 22, p. 62, diu "nonulli clerici tue civitatis et dioecesis pro concubinarum habitatione [...]"; Id., PÉREZ I MARTÍNEZ, "Documents", nº. 32, p. 26, sols és un petit regest. LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", nº. 22, p. 43, du solament el regest.

(42) XAMENA-RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, p. 113.

(43) A la *Guía para visitar los Santuarios Marianos de Baleares*. Introducción. Coordinación. Mallorca, Ibiza y Formentera. Mapas. Menorca: Mn. Josep Sastre Portella. Fotografía: P. Melcior Fullana Riera, D. Antoni Capellà, P. Emilio Velasco Triviño, Mn. Josep Sastre Portella, (María en los pueblos de España. Fe, Historia, Antropología, Devoción, Arte, 14), Ediciones Encuentro, Madrid 1997, pp. 42-44, expòs els orígens del Santuari de la Mare de Déu de Lluc, que vinculen arrels religioses de Mallorca i les dels catalans nous mallorquins.

(44) Gabriel ALOMAR, *Cátaros y occitanos en el reino de Mallorca*, Palma de Mallorca 1978, me sembla que fa afirmacions molt genèriques, sense donar proves adients i suficients quant a llinatges d'occitans presents a Mallorca i a la seva vinculació al catarisme. Potser sí; però s'ha de provar.

(45) Antonio OLIVER, "Heterodoxia en la Mallorca de los siglos XIII-XV", *BSAL* 22 (1963) 157-176.

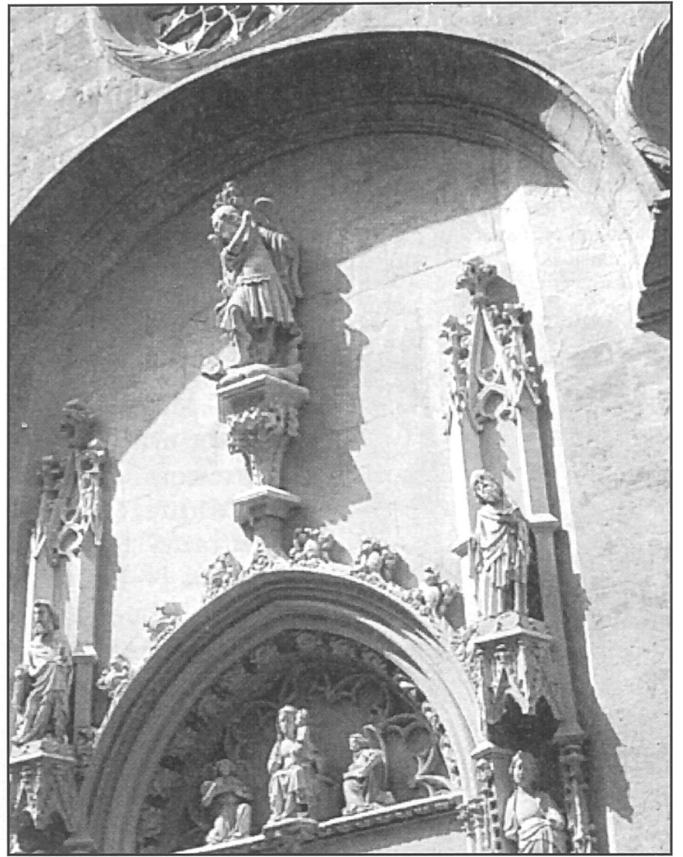
(46) PÉREZ, "Documentos conservados", p. 60, n.º. 19, del 27 de gener de 1240 i a, "Documents", n.º. 26, p. 24, que du solament el regist. També LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", n.º. 19, p. 40, solament du el regist. El n.º. 20, p. 61 i a "Documents", n.º. 27 p. 24 (regist). Vegeu també LLABRÉS, Gregori IX i l'Església mallorquina LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", n.º. 20, pp. 41-42, no parla de que els albigesos siguin clergues o no. Id., "Regesta de las bulas", n.º. 8, p. 166, del 24 d'abril de 1240 i a LLABRÉS, "Gregori IX i l'Església mallorquina", n.º. 25, p. 46, torna oferir la reconciliació, també als clergues heretges. Innocenci IV, amb data de 23 de juliol de 1255, PÉREZ, "Regesta de las bulas", n.º. 36, p. 174, i a "Documents", n.º., 247, pp. 106-107 (regist), torna insistir en termes semblants als de Gregori IX, del 27 de gener de 1240, ja esmentat.

(47) XAMENA-RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, p. 144.

(48) SANTAMARÍA, *Ejecutoria*, pp. 251-265, esp. p. 261.

(49) PÉREZ, "Documentos conservados", n.º. 17, p. 59 i a "Documents", n.º. 21, pp. 22-21.

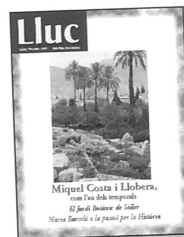
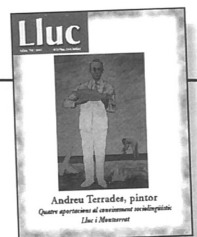
(50) Mateo NEBOT, "El segundo obispo de Mallorca don Pedro de Muredine", (Transcripción de los Sínodos del pontificado de D. Pedro de Muredine), *BSAL* 13 (1912) 297; SANTAMARÍA, *Ejecutoria*, pp. 225-229.

Sant Miquel (Palma)

ANY 1997

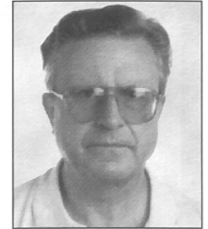
- **Menorca**
Número monogràfic
- **Símbols i mites**
La dona d'aigo d'en Jordi des Racó i el cinema
El bisbe de Mallorca Rafael Álvarez Lara
- **Andreu Terrades, pintor**
Quatre aportacions al coneixement sociolingüístic
Lluc i Montserrat
- **Miquel Costa i Llobera,**
com l'au dels temporals
El Jardí Botànic de Sóller
Maria Barceló o la passió per la Història

- **Blai Bonet**
La Música a Mallorca
La presència d'Ibsen a la Mallorca d'entre els dos segles

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ BARTOMEU BENNÀSSAR

L'ètica desafia els Drets Humans

Amb aquest enunciat volem mostrar el rostre ètic dels Drets Humans (DH) o posar les bases ètiques dels DH.

Parlar de DH, de drets fonamentals, de declaracions de drets (i de les successives etapes expansives de «nous» drets: polítics, econòmics, ecològics, etc.) o de llibertats fonamentals, etc, suposa que la font immediata i les garanties estan en el camp jurídic. Del contrari no podríem parlar de *drets* humans.

Amb tot, els drets humans no s'esgoten en el terreny jurídic sinó que tenen altres punts de referència o instàncies importantíssimes com són la realitat històrica, la concreció actual i els valors que recolzen i sostenen aquests drets. Aquesta instància ètica és evident i reconeguda per tothom. Per a molts l'essencial és el valor bàsic humà i no la norma legal o jurídica. El que *ha de ser* dret (això és l'ètica) és anterior, sosté i acompanya sempre el que pràcticament ho sigui.

La noció d'*ob-ligació* està per damunt de la de dret. Un dret no és eficaç per si mateix sinó per l'*ob-ligació* que li correspon. Un dret no reconegut per ningú és ben poca cosa. Una *ob-ligació* mai perd *ob-ligatorietat*...mentre romangui el lligam, la «ligació», que ens ve d'abans de fer-nos o de sentir-nos conscients i responsables.

La presència de la instància ètica en els drets humans aporta, al fet històric i jurídic del dret (que històricament quasi sempre ha defensat els privilegis i les propietats), el caràcter d'exigència global o universal i de concreció alhora, de veritat i de criticitat; oferim el bisturí de l'ètica a les teories i a les pràctiques dels drets humans. Així, reconeguts els drets humans, com expressió de valors bàsics de la persona, encarri-llen la protesta, la lluita i el futur de l'home i de la dona, dels pobles i de la Terra, més enllà i més lluny (o amunt) d'allò estrictament jurídic i de les realitzacions històriques concretes.

L'ètica és un mirall on «criticar» els drets, on jutjar-los, il·luminar-los, corregir-los, etc. Fins i tot ens convida a la sospita quan tothom en parla i bé. I no cal dir, també per a tota la reflexió, que l'ètica mira i desafia el compliment dels deures. El problema més greu per tant del drets humans no és la formulació, sinó la realització. També, és clar, la crisi pràctica de l'ètica.

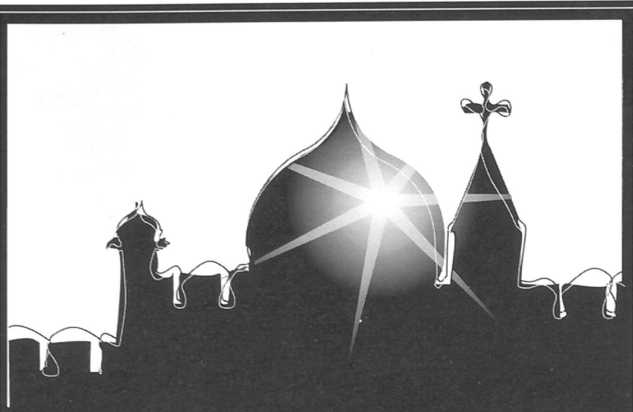

(Foto: Joan Biosca)

RAONS ÈTIQUES DELS DRETS HUMANS

Senzillament quan deim «drets de l'home» (i drets dels pobles) afirmam que existeixen drets fonamentals que l'home posseeix pel fet de ser home, per la seva pròpia naturalesa i dignitat, drets que li són inherents i que no són concessió de cap organització política (sigui un poder personal absolut o un poder de majories i minories) sinó drets que han de ser coneguts, reconeguts i garantits per la societat.

1) Partim del valor de la *persona* per damunt de qualsevol altra realitat. La persona és lloc de valoració autònom i origi-

PRIMERO LA DEVOCIÓN

Deja tus obligaciones por unos días.

En Tierra Santa te espera todo lo necesario, desde los lugares sagrados hasta sus playas paganas, para escapar del mundanal ruido y tocar el cielo un poquito.

TIERRA SANTA
israel

Las vacaciones son sagradas.

nal, primari i absolut. La persona reclama un respecte incondicional. L'home és fi i mai mitjà o instrument. Cal recordar dues coses: a) Persona (també justícia o bé comú, etc), com a principi formal abstracte, el podem omplir amb els més diversos continguts. Alerta, doncs, a ideologies conservadores, reaccionàries, elitistes, privatitzadores o intimistes. Tal volta s'hagi d'emmarcar i corregir la persona en el «tots» i el «cosmos».

b) Alerta a l'«home» burgés (abstracte, general, «natural», «sense rostre concret», a l'estil del % del PIB: el promig que ens dóna no representa la realitat, puix uns són molt rics i uns altres molt pobres). Els drets humans (de la persona o de l'home) s'han de particularitzar, concretar des del principi d'una humanitat compassiva. S'ha de posar de relleu aquesta persona o aquest «home» des dels considerats «menys homes», «menys persones». Ells han de passar al davant: «Vosaltres, primer!». Es a dir, s'ha de parlar dels drets dels pobres, de les dones, dels infants, dels pobles, de les generacions futures, de la Terra.

2) El valor de la *llibertat*, originat en la matriu de la «modernitat», és fonament dels drets humans. «Ser» lliure es completa i es tradueix en «tenir» llibertats. La llibertat és un concepte clau per entendre la base i el camí permanent dels drets de l'home. Llibertat (i veritat) d'opinió, d'expressió, de...

3) El valor de l'*altre* com a font d'eticitat. Al principi, en el mig i en el final de tot hi ha la relació, el rostre de l'altre. Un dret que no tingues en compte els altres no tendria base ètica. Alteritat i «alteració» o indignació davant injustícies i desigualtats. D'aquí, solidaritat, cooperació, compassió, comunicació, diàleg, comunitat civil i política, poble, terra... Els drets humans són principalment els drets de l'altre.

4) El valor de l'*acció socio-econòmica, socio-cultural i socio-política*, és a dir, les dimensions o mediacions socials, polítiques, culturals i ecològiques dels drets humans han d'intervenir si no volem parlar debades.

El pas de la inconsciència a la consciència de la realitat dels drets és un pas decisiu en la dialèctica de la història; com també l'articulació d'instruments jurídics per assegurar l'exercici i la protecció efectiva. Amb tot, hem de donar un nou pas: el pas de la participació de tots —sense discriminacions— en la tasca solidària de promoure i d'estendre les condicions objectives necessàries perquè ningú quedi marginat realment de les llibertats cíviques i dels drets econòmics, socials i culturals. La llibertat i la justícia són indivisibles. Si manca llibertat no hi ha justícia i sense justícia la llibertat és només d'uns i és un escarni. El que no s'administra en justícia, mai ens podrà pertànyer per dret. Els drets presuposen i exigeixen aquesta justícia bàsica que ens manca.

FUNCIÓ DE LA INSTÀNCIA ÈTICA EN LA REALITZACIÓ DELS DRETS HUMANS

1) **Protegir i defensar els drets** no des de la voluntat, generosa o arbitrària, d'un sistema polític o d'uns governants. Exigim des d'una arrel anterior. Però la dimensió ètica exigeix

(Foto: Consuelo Bautista)

el reconeixement polític i la protecció jurídica justa i eficaç dels drets. En la mesura en què els drets individuals, socials, culturals, econòmics, etc, són reconeguts, respectats, emparats per l'Estat, aquest es pot anomenar Estat de Dret. Tot això suposa constitucions democràtiques, lleis, tribunals lliures i efectius.

Si no se supera l'estadi actual de democràcia artròsica i mig buida i s'entra en un nou estadi de democràcia aprofundida i expansiva, perillan els DH. És necessari ser demòcrata, però no és suficient; s'ha d'apel·lar al sentit ètic, és a dir, s'ha de construir sobre una democràcia de valors. Més encara; en aquest estadi podríem parlar dels molt necessaris forts poders polítics i dels Estats democràtics de veres per fer front, interferir o dificultar els atropells del Món-Mercat actual (del que parlarem més envant) per garantir millor els drets humans.

Saber anar més enllà de la legalitat és una de les aportacions de l'ètica. Ara bé, en un món de corrupció encara hem de parlar de la «revolució» de la legalitat. Democràcia formal és ben poca cosa, però per algú és massa encara. Aixecam al lloc més alt del poder, per desgràcia, les conveniències, les «necessitats» de segons qui, les seves raons. També hi aixecam les clavegueres. ¿Es ver que l'Estat o serà brut o no serà? Tal volta no pur, però no vol dir brut. Una política ètica, doncs, més honesta, transparent, democràtica garantirà millor els drets.

2) **Urgir i fer possible el pas dels drets humans de l'àmbit formal a l'àmbit real.** La realització dels drets humans està condicionada a les estructures socials: econòmiques, culturals i polítiques. Una estructura social injusta no sols és ineficaç per al desenvolupament dels drets humans, sinó que

tendeix a convertir la declaració de drets i de llibertats en instruments d'opressió per als més dèbils. La funció crítica de l'ètica traurà a llum o farà visibles els «invisibles» i oïbles els qui no tenen veu.

Avui en un món globalitzat econòmicament i tiranitzat pels mitjans de comunicació es transmuten fàcilment els drets humans en altres coses. I tot queda enmascarat. Els totalitarismes actuals econòmics-mediàtics són (així s'anomenen) «règims globalitaris», o és la «mundialització», etc. El pensament únic, regressiu, reaccionari (i per això es fabrica un pensament dèbil o mínim) o aquesta racionalitat única, econòmica i tecnològica, pragmàtica, utilitària, individualista, i les tendències que l'acompanyen de «competitivitat», etc. abandona les conquestes socials i democràtiques forçant retorns a «lo anterior», és a dir, a la barbàrie. En la globalització hi ha mort física, cultural i legal, puix no se reconeixen els elementals drets humans fins al punt de crear una població sobrera que comença a sentir que ser explotat pot arribar a ser un privilegi.

S'abandonen drets humans conquistats. Rebaixant la mateixa teoria: els drets civils són absolut, els socials estan tots ells condicionats, sotmesos cada vegada més a condicions restrictives. També se'ns vol vendre aquesta «ideologia»: alerta a la «cultura dels drets humans» puix té un efecte pervers: amb els drets que ja se tenen es fan malbé iniciatives, creativitat, innovació, etc. També —és clar— aquesta racionalitat renuncia a exercir com a tal davant raons científiques i tècniques i substitueix la felicitat pel benestar o, menys encara, per l'entreteniment. La cultura pròpia és de consum, de diversió. En dues paraules, venalitat i banalitat. Aquest perill ens farà estar alertats; però, a més, urgeix conquistar nous drets per a l'espècie

humana i per a la naturalesa i, per dir-ho ara a nivell d'exemple gros, repensar una ONU més pendent del sofriment humà.

El pensament «dèbil» dona lloc al subjecte «dèbil» i aquest dona pas a uns drets humans «dèbils». Dèbils perquè són vots i són menys del 50%; són minoria democràtica. No es tracta ara de passar-nos a un pensament totalitari (per fugir de la debilitat) sinó a un pensament consistent. Pensament fort, responsabilitat forta en front del mercat absolut, al consum absolut i a l'absolutització de lo superflu.

Tant de bo la globalització econòmica ens posàs davant el repte ètic del necessari internacionalisme solidari. Polítiques d'immigració (les grans migracions seran el fenomen social més espectacular del segle XXI), per exemple: Del Sud d'Europa, en pensam fer un mur vergonyós? Europa no és el món sencer.

I a la vegada Mallorca és Europa per a les lluites i les decisions. Però cal una Mallorca (i cada regió o poble) amb «personalitat». Quan aquesta manca (juntament amb una inconsciència o un entabanament interessat) es possibiliten les barbaritats més grans. Per exemple els AMI (Acords Multilaterals d'Inversió) que podríem sintetitzar així: els inversionistes gaudiran de tots els drets, i només drets; els països receptors i les Administracions, tots i només deures; si es firmen, agilitzaran encara més el lliure mercat mundial i enderrocaran les barreres proteccionistes i els obstacles per a les inversions i l'explotació dels recursos; no cal dir que són un atac a la dignitat del país i una veneduda grollera; una baixada «de bandera» clamorosa.

Els drets comencen i acaben on acaben i comencen els drets dels altres, de tothom. Els meus drets no són absoluts; són relatius, això és relacionals.

Avui hem de filar més prim, puix la paraula «drets» és font d'abusos, cal renunciar, si és necessari, al gaudiment d'alguns drets quan ser solidari va contra els «nostres» interessos. Cal anar en contra de la mentalitat reflectida en aquest anunci televisiu: «*La calidad (en coches) es un derecho, no un privilegio*»... quan la quantitat de vida és no res a tantes parts del nostre món. El luxe no és un dret en un món —l'únic món— de misèria. Certs beneficis sols són humans si són universals. Això es diu «solidaritat per abaixament» i obliga a renunciar a disfrutar d'alguns drets i exigeix avui que els forts s'abaixin als més dèbils en contra del seus propis interessos.

¿Es tracta de «menys drets» per nosaltres i de «més drets» pels altres o senzillament de «drets humans i humanitzadors» per a tots? Uns exemples: 1) Treballar menys per poder treballar tots. Repartir treball, reduir jornada laboral (amb ocupacions no laborals), reduir beneficis empresarials. 2) Menys «filigranes» en biogenètica i sanitat major per a tothom. 3) Menys indústria bèl·lica i militarisme i més ingerència humanitària i democratitzadora (drets humans) pels països necessitats. Dret a l'objecció al servei militar. Dret a l'objecció fiscal a les despeses militars. Dret a una educació per a la pau contra una cultura de la violència, la xenofòbia i el racisme. Dret a una pau, també religiosa, enfront del perill de xocs culturals i religiosos.

FORTEZA TOBAJAS, S.A.
Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 20 44 64 (6 línies)
75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la PAGESIA, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55
Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA
Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03
Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19
Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

3) **Urgir i fer possible el pas de l'àmbit individualista i burgès a l'opció universal, social i popular.** L'origen liberal dels drets humans no ens fa pessimistes, però sí alertats. O com mantenir la universalització dels DH i la més particular concreció: Tots els Drets Humans per a tothom. Concreció individual i universalització total. El que no vulguis per a tu, no ho vulguis per ningú. El que vulguis per a tu, feu-ho extensible a tothom en possibilitats econòmiques, laborals, sanitàries, polítiques...

La nostra «universalització» queda ben concretada en dos factors que neguen la vertadera universalització humana: el liberalisme econòmic, i, per tant, la primacia que entén la societat com un lliure mercat en el qual tot es relaciona segons el criteri mercantil competitiu, en el qual tot i tothom té un preu, i en el qual tothom cerca amb prioritat el seu benestar material; i en segon lloc, l'individualisme egoista que pregona un cert tipus d'utilitarisme i de nihilisme que, en nom de la llibertat, ha oblidat la dimensió comunitària i social de l'individu. La lògica del mercat de l'ultraliberalisme actual (diguem: propietat privada, mercat i consumisme) es contraposa cruelment a l'ètica universalista que contempla tots els éssers humans concrets i també evidentment a tota ètica de convivència i de supervivència.

Això avui exigeix treballar al màxim les identitats culturals, respectuoses i respectades (no anivellades), i les solidaritats multiculturals. La universalitat en els drets humans ha d'enriquir-se amb la diversitat (uni-vers:unitat i diversitat).

4) **Promoure el dissentiment i la desobediència** a lleis i sistemes que van contra la justícia i els drets de l'home i dels pobles. Cal emprar el bisturí del compromís i de la rebel·lia, contra la passivitat ciutadana i de la classe política i contra la distracció i la diversió contínua (TV, futbol, etc). Cal urgir el dret a la informació. Quanta mentida informativa! I la informació —filtre i control de la realitat— no ens arriba per una major informació; perquè moltes vegades a més informació, menys informació i menys llibertat, fins i tot per acumulació informativa pot exercir-se la censura. Cal una gran vigilància especialment en els terrenys econòmics i mediàtics. Sense aquesta vigilància poden tirar en orris els drets més solemnement declarats. Dret (i deure) a l'expressió del pensament crític, alternatiu en política, en cultura, etc. Es bo aquest renou i són bones aquestes interferències en la xarxa econòmico-mediàtica. Ser sentinelles amb la torxa encesa en aquesta llarga nit. Ser exploradors honests que amb fràgil brúixola rastregen, confereixen esperança, resisteixen contracorrent i actuen.

Tal volta en positiu podríem parlar d'aportar el bisturí de la fonamentalitat o elementalitat dels drets, és a dir, que uns són més primers i bàsics que uns altres o, dit d'una altra manera, la jerarquització «humana» o la preferibilitat simpàtica a favor del més dèbils. Solidaritat descendent o compassiva. Però mentre manqui la igualtat s'haurà de proposar i urgir la discriminació «positiva». Recordem-ho, per exemple, en el camp compensatori d'una major «feminització» dels drets, encara contemplats soterradament, com a masculins. També recordem que la marginació, la pobresa i l'exclusió social són problemes de drets humans. Dret, doncs, al salari social o a

rendes d'inserció. Si la marginació és jove, hi haurà discriminació positiva cap a ells. «Juvenalització» dels drets.

Algú podrà exclamar que l'amor (la solidaritat compassiva) supera, i no és exigible doncs, al respecte i que aquest sí és exigible en tot cas. El respecte obliga a deixar de fer o a evitar allò que va contra l'altre. El respecte és negatiu i l'amor és positiu. Ètica freda, la primera, i ètica càlida, la segona; així podem anomenar-les. És desitjable que el respecte sigui universal i que estigui emparat per lleis i per polítiques universals. Si no és possible la utopia de la fraternitat universal, ens queda anhelar un Estat mundial democràtic amb els drets humans universalment reconeguts i observats. Reconeguem que és més fàcil deixar de fer que fer, no molestar que procurar sol·lícitament afecte i assistència, respectar que estimar. On l'ètica càlida de l'amor no arriba, té plena vigència l'ètica freda del respecte, que continua essent un projecte de civilització important.

Ara bé, ens hauríem d'exigir fer passes o passar d'una ètica freda de normes i restriccions a una ètica càlida de fins i d'amor incondicional. Repte a l'ètica minimalista des de l'ètica humana de veres.

5) **Urgir la veritat de la realització dels drets**, com ja ho hem afirmat de moltes maners, contra la mentida o l'engany: «com que està escrit o firmat ja basta». Sempre que es proclama un dret, s'han d'oferir «els mitjans necessaris» per realitzar els fins o objectius de tals drets. No basten les paraules. Aquestes poden ser ofensives i cruels. Són injúries. El punt clau no rau en la formulació dels drets sinó en la plasmació en la vida quotidiana. Construïm desgraciadament una societat «nominalista»: noms bonics, realitats d'espant!

Ja que la crisi actual és una crisi global: crisi econòmica d'un capitalisme ultraliberal i crisi de valors trabucats pels «media» especialment, i tot això gestionat pels polítics més o menys corruptes i assumit pels ciutadans porucs o aprofitats, haurem d'empènyer un canvi ètic i cultural clar amb un instrumental vell o nou. No podem caure en la temptació de la màgia. No hi haurà pa de miracle, sinó per l'esforç sociopolític i per l'encantament d'un poble... fins en temps de desert. Cal la disciplina de l'austeritat o del control voluntari o imposat (?) en el consum luxós i privilegiat i cal ampliar la fraternitat en el repartiment espacial (sense fronteres) i temporal (els presents i les generacions futures).

Reveure els drets humans en la nostra família, comunitat, lloc de treball o d'esport... Un «canvi per baix»: simplicitat, austeritat que baixi ambició, fins i tot per poder dormir millor. Capaç de tornar a dir «no» a TV, a menjars ràpids, a grans superfícies, etc. Dir «sí» a transport públic, a reciclatge, al voluntariat, etc. Drets «humanitzadors» per a tothom.

6) **Mantenir les aspiracions (utopies) i convertir-les en propostes.** La síntesi, sempre oberta dialècticament a noves passes: la màxima llibertat de persones, grups i pobles, en la màxima justícia socio-econòmica de béns, en la màxima participació democràtica i gestió cultural popular i en el màxim respecte pel medi ambient. ■

Bartomeu Bennàssar

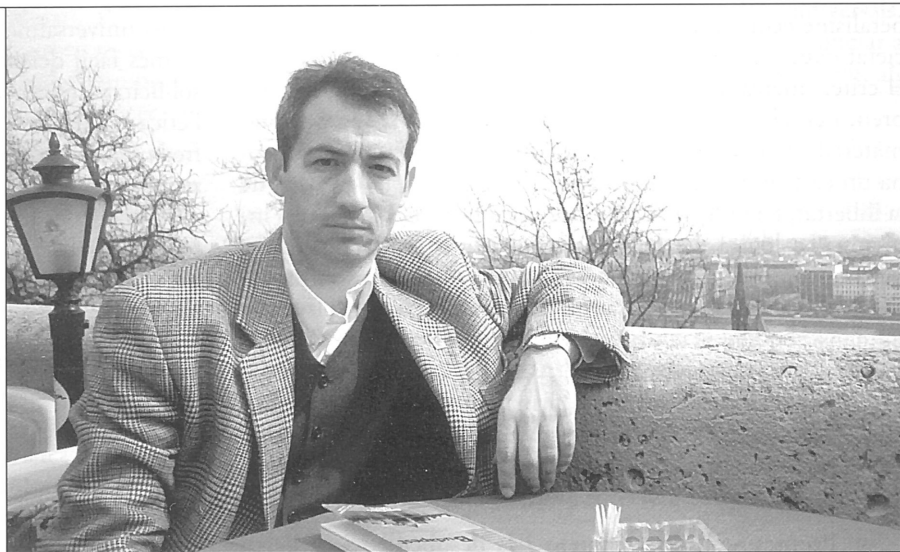
A la Ciutat dels Llibres

Un incendi immens

La Mar, de Josep Ballester

Si no formàssim part d'una nació tan desarticulada, sols no dedicaria ni una retxa a recordar la trajectòria de Josep Ballester, una de les veus més sòlides de la darrera generació consolidada dels escriptors catalans. Però un sempre té el dubte raonable de la nostra capacitat individual i col·lectiva per superar els obstacles que, encara avui, ens mantenen en una precària situació d'aïllament i de desinformació.

Nascut a Alzira, l'any 1961, actualment Josep Ballester és professor de Literatura contemporània a la Universitat de València i vice-president pel País Valencià de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana. En els seus assaigs *Temps de quarantena* i *La poesia catalana de postguerra al País Valencià* (que li valgueren respectivament, el Premi dels Escriptors Valencians 1992 i 1995) ha estudiat la situació sociocultural i la producció poètica valenciana publicada durant el període comprès entre el final de la guerra civil i el 1959. Ballester també ha cultivat la crítica literària en publicacions com Serra d'Or, Daina, Avui, Revista de Catalunya, Levante, El Temps..., i ha traduït al català autors com Henry James, Pier Paolo Pasolini, Giorgio Bassani, Cesare Pavese, Salvatore Quasimodo o Dario Fo. Mentrestant, s'ha lliurat a una de les aventures poètiques més colpidores i més brillants de l'actual lírica catalana. *Passadís voraç del silenci*, *Foc al celler*, *Oasi*, *Tatuatge* (Premi «Ausiàs March» 1988) i *L'holandès errant* (Premi «Ciutat de Palma» 1993) eren la seva nòmina de guardons i de títols, abans de sortir a rotlo amb

Josep Ballester

l'acaparadora, metafòrica, èpica realitat de *La Mar*, Premi «Vicent Andrés Estel·les» del 1996.

En un postfaci realment suggestiu David Castillo situa *La Mar* entre el neosimbolisme més sobri, l'hermetisme de la tradició italiana d'Ungaretti o de Montale i la veu cansada i realista de mestres tan indiscutibles com Pavese, Bassani o Quasimodo. Castillo troba que l'amor i l'escepticisme, el vitalisme i la caiguda són els límits territorials de l'obra, en la qual Josep Ballester ens descriu un mar que és una visió des de la mort. Per a Lluís Alpera, l'autor de *La mar* es mou entre dos pols: l'abstracció d'un futur —el desig d'arribar a l'horitzó de la mar— i les diverses vicissituds personals. A dins aquest context, va conduint el seu joc poètic a la magnitud i a l'heroïtat de la situació límit: l'home a la vora de l'abisme. Arantxa Bea escrigué que *La mar* no és cap mar física, sinó un joc mític, una metàfora de la bellesa. Vicenç Llorca, que la mar i el desig; l'aigua i l'amor, el viatge i el retorn a un mateix són algunes de les rea-

litats que tesen aquest poemari de Ballester, el títol del qual, segons Sebastià Alzamora, s'allunya de qualsevol resonància o lligam estètic per proposar-nos una mar que simbolitza, ras i curt, tot allò que no acaba, tot allò que és inaprehensible.

En realitat, es tracta de lectures complementàries. Ni entren en contradicció entre si ni amb el que el propi autor revelà quan declarà a la premsa que l'últim text de *La mar* vol ser una síntesi del llibre. En aquest text, titulat «Antàrtida», es fa la crònica d'un viatge al·legòric, el destí inequívoc del qual es veu, tanmateix, amenaçat per tota mena de contingències. Un viatge que esdevé un veritable vertigen, un exili constant per a tot humà: l'home no pot prescindir de la seva condició d'estranger ni del privilegi d'esdevenir silenci i abisme que fragmenten tota esperança. Però el text no és un cant a la desesperació. Perquè el seu autor es nega a sucumbir dòcilment com qualsevol projecte de crepuscle. «Forjaré.../ D'aquest paisatge nu,/ un incendi immens», havia escrit en un

dels poemes de «La nau dels folls», títol de la segona de les cinc seccions en què es divideix el llibre. Potser ja el devia moure la perdurable tensió de les línies amb què decidiria posar-li el punt i final: «Tanmateix la mirada trobarà una nova llum ignorada, bellíssima, impúdica. Una substància de la qual estan fets els somnis. Així, arribaràs a l'illa i al pou, insondables. La mar infinita». Evidentment, aquesta mar de què se'ns parla no és cap mar ideal ni cap mar domèstica. No és la mar dels enamorats ni dels pusil·lànimes. Ni tan sols la dels poetes de la tradició lírica, tal com ja ens n'han assabentat els crítics.

Josep Ballester no pogué evitar de ser categòric, quan proclamà en un dels seus versos: «La mar no té nom». Tampoc no en tenen les regions de l'ésser que generen les grans preguntes existencials, l'inconformisme, les aspiracions més sublimes, la violència del dolor i dels somnis. La mar no té nom. Però és la màxima extensió tangible del planeta. Una mica la mesura de l'epopeia i de la indefensió dels humans. Precisament, la poesia consisteix a donar nom a tot el que no en té, tal com intenta el personatge de *La mar* des de l'inici del seu viatge perfectament dantesc, en què la companyia de Virgili i de Beatriu es substituïda per la d'alguns dels grans ar-

tistes de la contemporaneïtat, que no deixen d'interpel·lar-nos constantment en forma de citació o de referència. Un viatge en què «Els camins s'esborren com dibuix en l'arena/ tan fràgils com l'amable textura d'uns llavis». Així, no queda altre remei que naufragar per geografies de platges desolades, d'aeroports des d'on la gent parteix cap al no res, de meandres on, amb nocturnitat, s'ha cosit la boca dels innocents, d'aigües immòbils on s'evapora l'esperança, de muntanyes beneïdes per sants pares que devoren els fills. Per tot arreu «La sageta del temps/ crea destrals i mort». Però per qualche cosa «L'ésser inabastable ens ha donat el somni/ la litúrgia del gest i finalment la paraula». Al capdavant, «L'escriptura és l'única existència».

Els meus creadors predilectes són aquells que, com Josep Ballester, entenen la poesia com un experiment interactiu. Com un estímul que no té altra raó de ser que la de configurar espais de llibertat en què ningú no se senti lligat per cap mena d'argument categòric, sinó en disposició de reinventar i de reinterpretar. Els meus creadors predilectes són aquells que com Josep Ballester saben que l'art és una de les vies indispensables per accedir als estadis més indimensionals, més lluminosos i més lliures del coneixement i de la bellesa.

Saben que l'art són les formes, i que les formes no poden ser sacrificades a l'arbitrarietat dels nostres credos, dels nostres traumes, de la nostra supèrbia o de les preceptives. No es tracta d'exhibir capacitats retòriques. Es tracta d'allò que ens deixà escrit aquell Pavese de *L'ofici de viure*: «L'admiració per un gran passatge poètic no ho és mai per la seva sorprenent perícia, sinó per la novetat del descobriment que conté».

Quan la literatura no ha de pagar segons quin drets de peatge apareixen obres com *La mar*, que mereixen elogis com el que li va fer Sebastià Alzamora quan afirmà que el seu estil estava meravellósament podrit de modernitat. Meravellósament podrits de modernitat o meravellósament podrits d'intel·ligència, llibres així ens justifiquen a tots. Els hem d'agrair l'àngel, el ferro, la dialèctica i les possibilitats. Els hem d'agrair privilegis com el de permetre'ns repetir amb Josep Ballester: «Bella com la nit també és la tristesa». O de permetre'ns dir: «Sempre he pensat que la flaire del record/ era de vainilla i d'almesc com el perfum de la mare». Dir, finalment, amb la dignitat dels vençuts: «L'òbol a Caront/ és ben pagat». ■

Antoni VidalFerrando

Una ombra a l'herba o la voluntat de comunió de J. N. Santaaulàlia

Algun dia s'haurà de dimensionar de debò la figura de Bernat Vidal i Tomàs. Mentre va viure, la rebotiga de la seva farmàcia va ser com un gran cor que bombejà alguns dels principals episodis del redreçament cultural d'aquest país i convocà la presència d'escriptors

tan essencials com Llorenç Villalonga, Camilo José Cela, Josep Pla o Blas de Otero. No es tractava d'un fulgor momentani. Vint-i-set anys després de morir, l'apotecari santanyiner segueix exercint aquell paper dinamitzador a través de les pàgines de la seva obra, de la fidelitat dels seus deixebles i del premi de

poesia que duu el seu nom. Aquesta darrera realitat, és la que em convida a parlar de l'autor banyolí Josep Navarro i Santaaulàlia, guanyador del XIII Certamen de poesia Bernat Vidal i Tomàs, amb *Una ombra a l'herba*.

J. N. Santaaulàlia havia publicat, fins el present, un volum de relats, dos

assaigs, una novel·la, dues obres de traducció poètica i dos poemaris. Tot i les dimensions d'aquesta trajectòria intel·lectual i literària, malgrat la categoria de reconegut assagista que li conferí la concessió del Premi Salvador Espriu 1989 i del Premi de la Crítica Serra d'Or 1990 al seu llibre *Qüestió de mots (Del simbolisme a la poesia pura)*, el que, a mi, m'interessa resaltar ara mateix és la intrínseca qualitat dels seus textos poètics. No és freqüent que amb dos títols quedi consolidat un creador. No obstant això, a Navarro i Santaaulàlia li ha bastat la publicació de *Memòria de la carn* (Premi de poesia Miquel de Palol 1986) i de *La llum dins l'aigua* (Premi dels Jocs Florals de Barcelona 1996) per passar a formar part de la nòmina de les millors veus de la lírica catalana. No en debades figura a l'*Antologia de poetes catalans*, entre els representants de la producció poètica dels nostres dies.

L'aparició de *Memòria de la carn* ja havia propiciat que Margalida Pons escrigués que la poesia de Santaaulàlia és capaç d'assolir una tenuïtat i una precisió inèdites en els autors contemporanis. També li augurava un futur exitós. Un futur que es va confirmar amb *La llum dins l'aigua*: no fa gaire que Pere Gimferrer considerava que aquest llibre és un dels de més altura de tots els aparèguts els últims deu anys.

Amb aquests precedents, *Una ombra a l'herba* difícilment ens podia decebre. No ho ha fet. Realment es tracta d'un llibre escrit en estat de gràcia, que ens porta a un periple inoblidable per l'extensió fèrtil i apassionant de l'univers poètic de l'autor.

La successió dels poemes segueix les pautes habituals de l'existència humana i de les estacions de la natura. El que obre el recull serveix perfectament com a semblança del naixement a la vida o als reptes cutanis i roents de l'amor: "Tot d'una el sol/ esquinça les calitges/ de l'horitzó./ I el mar, lluent d'escates,/ s'encén en un foc blau". El que el tanca, ens fa evinent l'eclosió de la mort: "Aquesta platja: onades, onades a la sorra,/ inacabable agonia d'escumes,/ i el sol sagnant, llanguint/ com una nafra purulenta,/ i els xiscles de les aus moribundes, erràtiques,/ i la calitja, aquesta gasa tenuíssima/ dissolent, esvaint/ els colors i les formes...". Una mort que ve insinuada per l'absència de l'ésser esti-

mat: "les meves mans, tan àvides de tu,/ no saben on trobar-te;/ l'última llum del vespre es consumeix/ buscant inútilment els nostres ulls". Aquests ulls són més que uns ulls físics. Apareixen amb freqüència com a exponent simbòlic de la necessitat de conèixer. I dels desigs, de les promeses, de les preguntes, de les amenaces i de les possibilitats que s'insinuen a *Una ombra a l'herba*.

L'origen del títol, l'hem d'anar a cercar en un dels poemes del recull, que acaba amb aquests quatre versos: "I un núvol blanc, solcant el blau del cel,/ es fa als meus ulls metàfora de mi./ On va? D'on ve? Qui el mou? ¿És gaire més/ que una ombra sobre l'herba d'un camí?". L'hem d'anar a cercar en aquests quatre versos, però també és cert que és l'expressió fidedigna de l'admiració que sent Navarro i Santaaulàlia pels vells mestres de la lírica japonesa. Amb *La llum dins l'aigua* ja ens ho havia fet palès. Els dos títols ens remetent a l'estètica i a les virtuts del lèxic oriental, i anuncien bellament algunes de les essències capitals d'*Una ombra a l'herba*. El contrast entre la llum i l'ombra que els encapçala no és cap coincidència accidental, és la manifestació del recurs estilístic més evident d'un llibre, on els ulls de l'estimada de l'autor són estrelles, però estrelles vençudes; fulgors, però fulgors ombrius; miralls, però miralls de gebre; corol·les, però corol·les d'oblit; petxines, però petxines letàrgiques. De la mateixa manera que són flames verdes, maragdes, herba tendra i humida, gorgs d'aigua clara i translúcida, joia, desig, molsa submissa, fulles al vent, polsim errant entre sàfirs; però també estupor d'existir, clam i mort, presons de glaç on batega la llum, palaus de cristall i tenebra. Passarà fins al final. En un sol poema, "La pedra", —un poema total, impagable, antològic— trobarem que "els records que es deslliguen al fons de la meva ànima/ i afloren com cadàvers inflats i corromputs/ fins a la superfície dels sentits", són els mateixos que tenen el gust "dolç com el suc del raïm i la xindria,/ dolç com la polpa del prèsec...". A "Claror" aquest recurs arriba a un dels punts més àlgids: "Llum i cendra. Alba d'abril:/ roses que es baden i lliris/ dins les parpelles d'Osiris,/ closes sota el llot del Nil". Ja ho havia intentat Matsuo Basho: insinuar la unitat del cosmos mitjançant la utilit-

at unitat del cosmos mitjançant la utilització d'analogies i contrastos.

Altrament, i tornant als dos darrers títols dels poemaris de J. N. Santaaulàlia, l'aigua és manifestament identificable amb l'origen de la vida, l'herba amb la seva expressió. Resulta que es tracta de dos dels ingredients més genuïns del paisatge de la plana de Banyoles, on ell va néixer i on, actualment, té la residència. Aquest paisatge és indissociable dels seus versos. Fins el punt que hi arriba a esdevenir més ideal o metafísic que no quotidià. A estones dóna la mesura dels crepuscles i dels jardins ubèrrims del cos de l'estimada: "No saps que pels teus llavis parla encara/ la veu del primer vent a les falgueres...?"; a estones del paradís perdut de la infantesa: "Si tanco els ulls, puc veure encara/ el cedre poderós, altíssim,/ que ens vigilava des d'un vell jardí/ que ja no hi és..."; a estones de l'angoixa, dels clarobscurs del cor i de la ment, de les eternes preguntes existencials: "La pluja és un murmurar a la teulada,/ llisca llàgrima a llàgrima pel vidre,/ xiuxiueja secrets a les fulles dels arbres,/ titil·la a l'herba i als geranis rojos/ i em fa sentir com una bassa d'aigua,/ plena d'imatges i d'estremiments".

Formulats a partir dels ritmes estacionals del paisatge, amor, memòria, mort, l'espai de l'art, el pas del temps són els grans temes del recull, que Navarro i Santaaulàlia va voler encapçalar amb una cita de Joan Vinyoli i una altra de Shiki, dos dels seus poetes predilectes. No són cites merament ornamentals, sinó una síntesi de l'arquitectura de l'obra. La de Joan Vinyoli ("Som un sol cant partit, dues meitats/ d'una foguera negra espurnejant") ens remet al foc de l'amor que impregna les pàgines d'*Una ombra a l'herba*. Però sobretot al pensament poètic de J. N. Santaaulàlia, segons el qual la poesia és unitat, fusió, comunió. Per això li costa tant poc confondre-la amb l'amor vertader: "Així, estimar-te és fondre's un instant/ amb tots els llocs i amb tots els temps,/ fins que, a la sorra, entre curculles buides,/ detritus de naufragis i algues mortes,/ creix, contra el buit, una flor fragilíssima." O amb la certesa de la mort: "Tot es dissol i jo em dissolc en tot,/ suc de no-res a l'espera de l'alba."

La mort d'*Una ombra a l'herba*, tanmateix, no és una mort dantesca, d'arcàngels que aborronen per la seva

terribilitat. La mort d'*Una ombra a l'herba* és, més que altra cosa, el predomini del silenci, de la cendra; és buit, abisme, el galop d'un cavall negre; la insidiosa, freda presència de la lluna d'hivern, blanca com un sudari, que ens fa presentir la cita de Masaoka Shiki amb què Navarro i Santaaulàlia acompanya la de Joan Vinyoli: "Entre ombres d'arbres/ la meva ombra camina./ Lluna d'hivern". Aquesta mort també pot manifestar-se, de sobte, com un neguit agredolç que es barreja amb els límits del cos de l'estimada: "Toco amb el dit/ la teva pell, perplex/ del teu respir,/ dels teus batecs./ I s'endolceix la meva/ recança de morir".

Dels vint-i-nou poemes d'*Una ombra a l'herba* —d'entre els quals puntegen alguns haikús i algunes tankes— n'hi ha sis de tema essencialment amorós, quatre que magnifiquen el record i l'amistat, dos que reflexionen sobre la

paraula poètica i la creació artística, i desset sobre el pas del temps i la mort. No obstant això, les interferències temàtiques són constants, la qual cosa dona unitat al llibre i constitueix una nova vessant de la idea que defensava l'autor en el seu últim assaig *Fusions*: "Un dels màxims valors de la poesia és el que podríem anomenar la seva força unitària, el seu poder de fusió, una energia que emana de les paraules i que ens permet, per uns instants, viure en la il·lusió d'haver trencat la closca de l'aïllament per fondre'ns amb l'objecte del poema i integrar-nos en una unitat més àmplia". Sembla que no es pot dir amb més contundència. Però J. N. Santaaulàlia és massa poeta per no intentar-ho. Efectivament, a *Una ombra a l'herba*, millorarà aquesta versió en cinc versos fabulosos del poema "Mans", dedicat a l'escultor Salvador Juanpera: "No l'univers com un vòmit d'estrelles/

o una hemorràgia d'animes disperses,/ malson de Déu, la metralla dels cossos,/ sinó la plenitud d'un sol alè en mil boques/ i el retorn dels perfums erràtics i difusos/ als pètals de la flor".

Davant textos com *Una ombra a l'herba*, és mal de fer no sentir-se incapaç de travessar el desert que va des de l'apoteosi de la seva lectura al compromís de contar-ho. Jo, que he arribat fins aquí, tampoc no superaré mai aquesta prova. Tanmateix, el llibre és a l'abast de tothom. Gràcies a Josep Navarro i Santaaulàlia, un altra cop, han triomfat la bellesa i la intel·ligència. Més ben dit, —i amb les seves paraules: "i allò que no existia/ es coagula en un cristall de llum". ■

Antoni Vidal Ferrando

J.N. Santaaulàlia, *Una ombra a l'herba*, Premi Bernat Vidal i Tomàs 1998, Ed. Moll, Mallorca, 1998.

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

CAFÈ DE SA PLAÇA

El cafè de Lluc

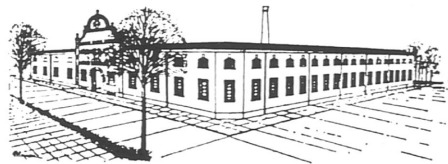
Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

Bar Restaurant CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

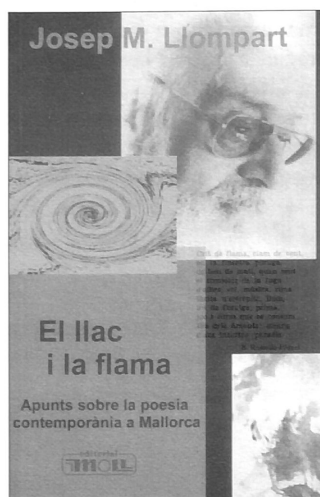
Gran Via de Colón

Telèfon 50 19 00

INCA

Mostrador

Josep M. LLOMPART: EL LLAC I LA FLAMA. APUNTS SOBRE LA POESIA CONTEMPORÀNIA A MALLORCA. Introducció i edició a cura de Maria Antònia Perelló Femenia. Palma, Editorial Moll («Tomir», 35), 1998, 161 ps.

La recuperació de l'obra crítica de Llompart mereix la més efusiva felicitació. L'autor de *Poemes de Mondragó* fou un lector perspicaç, sensible i intel·ligent, que va dedicar-se amb generositat a la tasca de fer

més comprensible i més coneguda la literatura de Mallorca. En aquest volum s'han arreglat una sèrie de textos que conserven tota la vigència, tant pels suggeriments interpretatius que aporten com per la fluïdesa amb què estan escrits. Els escriptors que són objecte preferent de l'atenció de Llompart són Miquel Costa i Llobera i Miquel Ferrà. L'altre text important del volum és el titulat *Poetes d'ara* (escrit l'any 1954, amb la qual cosa el podem considerar programàtic), en el qual analitza la poesia dels seus companys de la generació de 1951 —Blai Bonet, Llorenç Moyà, Jaume Vidal Alcover i Cèlia Viñas—, i la del

poeta eivissenc Marià Villangómez, de la generació de la República. Totes les pàgines del llibre ofereixen l'hàbil barreja de l'article de divulgació i de l'assaig creatiu.

EPISTOLARI DE JOSEP CARNER. A cura d'Albert Manent i Jaume Medina. Barcelona, Curial («Epistolaris de la Catalunya Contemporània», 3-5), 1997.

Tres volums de més d'un milenar de pàgines que reproduïxen les cartes que Josep Carner va intercanviar amb un

Teatre modern a Mallorca

Fa poc, parlant del teatre de Pedrollo, vaig escriure: «Penso que un dels grans símptomes del mal que ens fa la colonització espanyola és la poca estima en què tenim els nostres literats, el poc orgull que sentim per ells, la nul·la promoció que en fan els nostres òrgans de govern (deixant de banda el pagament de favors mutus com per exemple en el tàndem Pujol-Porcel); i això es palesa d'una manera molt especial en el teatre.»

I això és el que hom no pot deixar de pensar tot el temps que llegeix *Teatre modern a Mallorca* d'Antoni Nadal.¹ Es tracta d'una passejada pel teatre escrit per autors mallorquins a Mallorca durant aquest segle, i sobretot durant la darrera(?) dictadura espanyola (anys 50, 60, 70). Ens ho confirmen obres com aquesta, i anteriors com *Teatre català de postguerra* de Jordi Arbonès² o com les de Xavier Fàbregas, i

posterior, com l'esperat estudi de Maria Magdalena Alomar sobre el teatre representat a Mallorca durant aquest període. Als grans dramaturgs catalans d'aquesta època els ha estat negada l'escena quasi d'una manera absoluta; així (i només per citar els autors dels quals he llegit l'obra i en conec la vàlua i fins i tot l'actualitat), Josep Palau i Fabre, Joan Brossa, Manuel de Pedrolo, Alexandre Ballester, Joan Soler, i fins i tot Pere Capellà i Joan Oliver.

Pedrolo (amb més de vint obres escrites) es queixa que el seu teatre només té representacions úniques, i a més amb un públic que no és el que ell vol, i diu que això fa que deixi d'escriure teatre regularment. Palau i Fabre (amb deu obres escrites) es queixa que el seu teatre passi tan desapercebut: «em sap greu que no es representin les meves obres, perquè el teatre s'escriu per ser interpretat, no per ser llegit». Igualment Joan Brossa, autor d'una extensíssima i variadíssima obra escènica. I Alexandre Ballester, i Joan Soler, i...

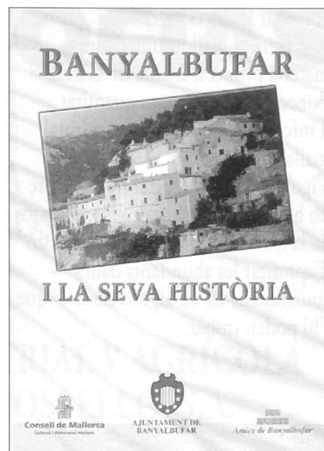
Tots ells han escrit teatre durant un cert temps fins que l'han deixat definitivament en vista que no es representava. En un país normal, orgullós dels seus drama-

ventall ben ampli de corresponsals. D'aquests n'hi ha dos de mallorquins: Antoni Maria Alcover (pàgs. 7-35 del segon volum, edició a cura de Joan Julià i Muné) i Maria Antònia Salvà (pàgs. 155-435 del tercer volum, a cura de Lluïsa Julià i Capdevila). L'interès dels tres volums és extraordinari. Primer, per a conèixer els avatars biogràfics i literaris de Carner i els seus corresponsals. En segon lloc, perquè se'ns descobreix la intrahistòria de la literatura catalana, les seves quotidianitats, les trames de relacions personals que es produïen, els debats soterrats interns que alimentaven les manifestacions que s'exterioritzaven dins la vida literària pública.

Diversos autors: *BANYALBUFAR I LA SEVA HISTÒRIA*. Palma, Ajuntament de Banyalbufar, 1998, 223 ps.

El volum es divideix en les parts següents: el medi geogràfic, el turisme,

el patrimoni històric i artístic i la història del poble (de la prehistòria a l'antiguitat, l'edat mitjana, l'edat moderna i l'època contemporània). Entre els autors que signen els diversos treballs hi podem trobar alguns professors universitaris i d'altres estudiosos que ja són prou coneguts per haver publicat treballs importants. Aquesta aproximació geogràfica i històrica al municipi de Banyalbufar

creiem que pot ser considerada exemplar pel moltes raons. A la part central del volum hi ha una bona col·lecció de fotografies.

Ramon Rabassa Ensenyat: *FILLS IL·LUSTRES DE POLLENÇA*. Pollença, El Gall Editor («Temes Pollencins», 1), 1998, 141 ps.

Una obra divulgativa sobre els personatges més rellevants d'una població que possiblement és, d'entre totes les de l'illa, la que en presenta una major densitat. Els primers foren Flor Ricomana d'Oltzina, la fundadora del monestir del Puig de Pollença el segle XIV, i Joan Mas i Ferragut, l'heroi local per excel·lència, que encapçalà la defensa de la vila enfront de l'atac dels corsaris de Dragut. El darrer de tots, mort l'any 1967, és el pintor Dionís Bennàssar. Entremig d'aquests noms, hi trobam un gran nombre més de fills il·lustres, la majoria dels quals també són

Antoni NADAL: *TEATRE MODERN A MALLORCA*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Universitat de les Illes balears («Biblioteca Miquel S. Oliver», 8), 1998, 210 ps.

El volum recull els articles que l'autor ha escrit els darrers quinze anys amb l'objectiu de divulgar la literatura dramàtica dels autors mallorquins contemporanis. L'obra sobretot se centra en els anys cinquanta, seixanta i setanta. Després d'un primer estudi de caràcter panoràmic, trobam un ampli ventall de monografies breus, les quals, al nivell de primera introducció, abasten la globalitat de les manifestacions teatrals i dels autors de l'illa: el teatre històric i l'obrerista, les

turges i poetes, estarien, encara avui, permanentment en cartellera.

Les subvencions públiques als Països Catalans haurien de servir per situar aquests autors al lloc que els correspon, és a dir, entre el poble català, a través de representacions contínues que ens els fessin conèixer (sovint el diner públic serveix per fer la competència als teatres privats amb companyies i obres d'èxit assegurat).

Antoni Nadal és un gran amant del teatre, és un gran lector de teatre, és un gran parlador de teatre (sempre és un goig trobar-lo o telefonar-li i parlar una bella estona d'una representació, o d'aquest autor o de l'altre). I aquest llibre és un allargament d'aquestes converses. Parla amb entusiasme dels diversos autors i en proclama les virtuts, situant-los en l'època, en el context; sense estalviar, però, pinzellades crítiques (com quan parla de Guillem Colom, Llorenç Villalonga, Llorenç Moyà i Miquel Forteza, i diu que «Són, en definitiva, escriptors que desconeixen la tècnica teatral») i sap destacar la voluntat i el paper de cada un en el panorama teatral —en l'escrit, com a mínim. Ja a les primeres ratlles diu que aquest volum «recull els estudis que he escrit en els darrers quinze anys amb el principal objectiu de divulgar l'obra dels autors mallorquins».

Un cas extrem de menyspreu als nostres dramaturgs és el de Joan Soler i Antich, premi Joan de Sagarra 1964 (la segona vegada que es concedia) i premi Ignasi Iglésias 1968, autor de més de mitja dotzenes d'obres, quasi totes inèdites. El premi Sagarra, *Aquí no ha passat res*, no fou representat ni publicat

per raons de censura (el 1967 l'EADAG la va fer en sessió única); qui ha vist mai representada una obra de Joan Soler?

He llegit les dues obres que hi ha publicades³ de Joan Soler: és realment deplorable que no s'hagi representat, quan fins i tot prop de quaranta anys després és representable (*Els commoguts*, pels seus innumbrables canvis d'escena, de decorat, sembla més un guió de cinema, com passa també amb *La tràgica història de Miquel Kolbas* de Josep Palau i Fabre, encara que avui en dia hi ha mitjans per fer ben teatrals aquestes obres).

Antoni Nadal ha fet la seva feina per divulgar aquest teatre, ara cal que també les companyies, i sobretot les que reben diner públic, també la facin, per donar a conèixer tots aquests autors catalans (alguns, com Alexandre Ballester, restarien quasi sense representar si no fos pel teatre d'aficionats, tan maltractat per la crítica i per les institucions, a pesar que per ventura és el que més públic té i el que més representacions fa —i no sempre gaire més malament que companyies dites estables). ■

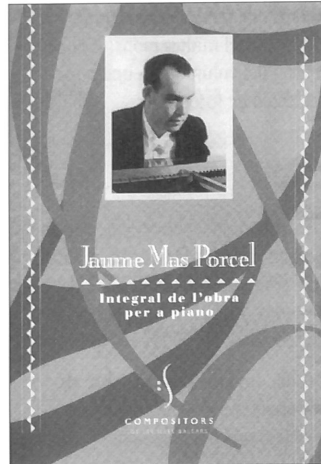
Antoni Artigues

(1) Barcelona, UIB-DFCILG/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 8).

(2) Barcelona, Pòrtic 1973.

(3) *Aquí no ha passat res. Els commoguts*. Esplugues de Llobregat, J. Soler editor 1988 (Se les va haver de publicar ell mateix). *Els commoguts* també ha estat publicat dins *Teatre de la revolució*. Palma, Documenta Balear 1994.

aportacions al gènere fetes per Llorenç Villalonga, Miquel Forteza, Gabriel Cortès, Pere Capellà, Josep M. Palau i Camps, Llorenç Moyà, Jaume Vidal Alcover, Joan Antoni Torrandell, Joan Mas, Guillem d'Efak, Joan Soler i Antich, Xesc Barceló i Guillem Cabrer. La part final del volum ofereix la bibliografia del teatre mallorquí, entre el 1900 i el 1939 i entre el 1947 i el 1997. La utilitat d'aquesta aportació és molt important: obri les portes al coneixement d'un gènere que per ventura no ha produït grans obres literàries però que ha contribuït a mantenir viu l'idioma i a donar forma a un conjunt ben significatiu de les idees i les visions del món que han caracteritzat la nostra societat.

Jaume MAS PORCEL: INTEGRAL DE L'OBRA PER A PIANO. Presentació i edició a cura de Miquel Estelrich i Serralta. Mallorca, «Compositors de les Illes Balears», 1, 1998, 219 ps.

Es tracta del primer títol d'una col·lecció destinada a difondre el patrimoni musical mallorquí, en la doble dimensió d'enregistraments fonogràfics i d'edició de les partitures. En aquesta ocasió, el compositor elegit ha estat un dels grans noms de la música mallorquina del segle XX: Mas Porcel (1909-1993).

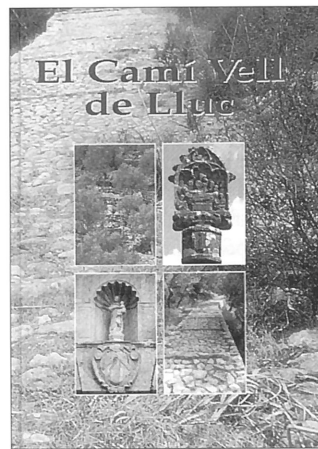
L'interpret d'aquestes peces, en un CD que també estrena col·lecció, ha estat el pianista Miquel Estelrich, els esforços del qual per a recuperar Mas Porcel han estat ben meritoris.

Germà GARCIA BONED: LA SEGUNDA CARA DE LA ISLA DE LA SEGUNDA CARA, DE ALBERT VIGOLEIS THELEN. MALLORCA 1931-1936. Pròleg de Perfecto E. Cuadrado. Mallorca, Miquel Font Editor («Col. Evast e Aloma», 17), 1998, 654 p.

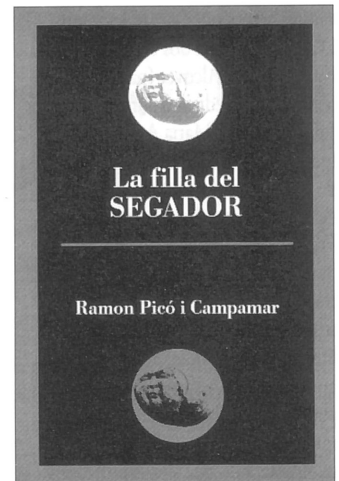
És la biografia d'aquest escriptor alemany que va residir a la nostra illa entre el 1931 i l'inici de la guerra civil. A la novel·la *L'illa de la segona cara* va

aprofitar les seves vivències i coneixences mallorquines com a matèria primera. L'obra de Garcia Boned aporta una gran quantitat d'informació sobre el món cultural mallorquí que es va relacionar amb Vigoleis Thelen. L'extensió del llibre no hauria d'impedir que els estudiosos de la nostra realitat cultural deixassin d'aprofitar les abundants dades — constraçant-les en alguns casos — que s'hi poden trobar.

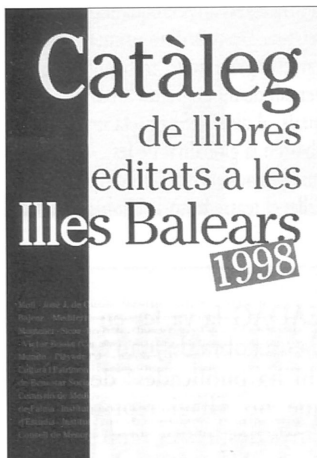
Antoni ORDINAS, Gabriel ORDINAS i Antoni REYNÉS: EL CAMÍ VELL DE LLUC, Mallorca, FODESMA. Consell de Mallorca i «Sa Nostra», 1998, 107 ps. 107.

Un llibre magnífic, profusament il·lustrat amb fotografies, dibuixos i gravats. L'obra es divideix en els apartats següents: la ruta del camí, la toponímia, la història, les cròniques i tradicions que hi fan referència, l'ús que n'han fet els pelegrins, la bibliografia i finalment els elements etnològics diversos que el configuren físicament i material (empedrat, marges...). El Santuari de Lluc, l'entorn paisatgístic i la religiositat, són una fita permanent en la nostra història cultural. I no és gens sorprenent que sigui així: són infinits els temes i les vivències que s'hi relacionen. Fa anys es va restaurar el camí vell de Lluc, amb l'edició d'aquest llibre s'assoleix la seva plena recuperació.

Ramon PICÓ I CAMPAMAR: LA FILLA DEL SEGADOR. Pròleg i edició a cura de Miquel Font Serralta. Pollença, El Gall Editor («Llibres del món i de la bolla», 4), 1998, 127 ps.

La recuperació d'aquest «Quadro dramàtic en un acte i en prosa» del romàntic pollencí és una iniciativa encertada en la perspectiva d'anar coneixent la nostra història teatral. *La filla del segador*, estrenada i publicada per primera vegada l'any 1914 —en aquell moment a la força havia de semblar una peça més o menys arqueològica—, és una mostra del drama històric decimonònic, amb el ressò del teatre d'honor castellà del Barroc, i presenta bona part dels trets més característics del gènere: un excés d'emblèmics argumentals, maniqueisme dels personatges, melodramatisme a dojo...

CATÀLEG DE LLIBRES EDITATS A LES ILLES BALEARS. 1998. Mallorca, Consell de Mallorca, 1998, 391 ps.

El volum ha nascut de la voluntat institucional de promoure la difusió del llibre editat a les Balears, tant per les empreses com per les entitats de signe divers. Dels títols vius, que són tots els que ara mateix es troben en situació de compravenda, se n'ofereix una fitxa descriptiva —n'hi ha, exactament, 3361—, l'ordenació de les quals es fa per editorials i col·leccions. A més, hi ha dos índexs de títols i d'autors —que permeten la localització ràpida de llibre que pugui interessar-nos.

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

DEPARTAMENT TÈCNIC

CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

C/. Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

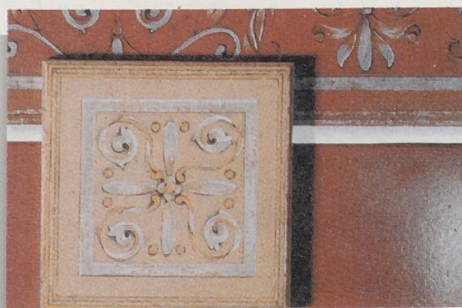
MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma